

HENRYK DRAWNEL SDB

ORYGINALNY TEKST I POLSKIE TŁUMACZENIE ARAMEJSKICH WIZJI LEWIEGO

Kiedy Cyrus zdobywa Babilon bez walki w roku 539 przed Chr., pozwala Żydom powrócić do Judei, która staje się częścią imperium perskiego. Powracający Żydzi zabierają ze sobą nie tylko swój dobytek, ale również bagaż doświadczeń innej religii i kultury, z którą obcowali na co dzień przez szereg lat wygnania. Jednym z elementów tego nowego doświadczenia była dobra znajomość języka aramejskiego, który od czasów imperium neoasyryjskiego stał się dominującym medium komunikacji międzynarodowej na starożytnym Bliskim Wschodzie¹. Część biblijnych ksiąg Ezdrasza, Nehemiasza i Daniela świadczy dobitnie o wadze tego języka w kulturze powygnaniowego Izraela. Jednak biblijne teksty nie są jedynym świadectwem religii Izraela, które dotarło do naszych czasów w języku aramejskim. Stopniowe odkrycia manuskryptów w wieku XIX i XX pozwoliły poszerzyć znajomość żydowskiej literatury religijnej języka aramejskiego.

Kiedy w roku 1896 Salomon Schechter wydobyl na światło dzienne dziesiątki tysięcy średniowiecznych manuskryptów z genizy synagogi Ezdrasza w Kairze, pośród nich zostały znalezione dwa *folia* kodeksu zawierające aramejski tekst opowiadający historię Lewiego, trzeciego syna Jakuba i protoplasty pokolenia kapłańskiego. Ponieważ zachowany tekst zawierał szereg podobieństw w treści do greckiego *Testamentu Lewiego*, został on nazwany aramejskim *Testamentem*

Dr Henryk Drawnel – adiunkt Katedry Literatury Międzytestamentalnej i Nauk Pomocniczych Bibliistyki w IBN KUL; adres do korespondencji: ul. Kalinowszczyzna 3, 20-129 Lublin, e-mail: hdrawnel@yahoo.com

¹ Na temat arameizacji imperium neoasyryjskiego, por. Tadmor 1982; w czasach imperium perskiego język aramejski zdobywa pozycję dominującą jako język dyplomacji i administracji imperium, por. Naveh i Greenfield 1984.

Lewiego, który miał posłużyć za źródło greckiego tekstu. Grecki tekst *Testamentu Lewiego* i *Testamenty Dwunastu Patriarchów*, których jest on częścią, znany był w chrześcijaństwie języka łacińskiego od XIII wieku, kiedy to angielski biskup i uczonec, Robert Grosseteste, przywiózł go z Grecji do Anglii i przełożył na łacinę² *Testamenty Dwunastu Patriarchów* należą do literatury apokryficznej Starego Testamentu³, korzystają obficie z pozabiblijnych tradycji żydowskich, a w ostatecznej redakcji powstały w II wieku po Chr. w środowisku judeo-chrześcijańskim⁴

Pass i Arendzen (1900) zidentyfikowali i wydali drukiem pierwsze *folium* tekstu aramejskiego. Robert Henry Charles wydał powtórnie wraz Cowleyem pierwsze *folium* oraz dołączył tekst drugiego *folium* wraz z greckim tłumaczeniem tekstu aramejskiego, które zostało znalezione w jednym z manuskryptów *Testamentów* pochodzącym z klasztoru Kutlumusiu z góry Atos w Grecji⁵ Kiedy prawie pół wieku później Józef Tadeusz Milik (1955b) opublikował fragment modlitwy Lewiego znaleziony w Qumran, potwierdził również, że pośród manuskryptów znad morza Martwego znajdują się inne aramejskie teksty, które pokrywają się z dokumentem o Lewim znalezionym w genizie synagogi w Kairze. W ten sposób starożytność tej kompozycji została definitywnie potwierdzona.

Celem poniższego artykułu jest przedstawienie tego interesującego aramejskiego apokryfu Starego Testamentu polskiemu czytelnikowi w wersji oryginalnej oraz w polskim tłumaczeniu. Z konieczności więc w wielkim skrócie poniżej przedstawiam podstawowe informacje odnoszące się do apokryfu, oddając głos samemu tekstowi. Wersja polska tego apokryfu jest pierwszym pełnym tłumaczeniem całości dzieła na język polski⁶. Należy podkreślić, że dzieło to zachowało się w języku aramejskim i greckim, lecz jest ono fragmentaryczne, brakuje bowiem wstępu i zakończenia oraz szeregu kolumn w pierwszej części dzieła (w. 1b-4). Jednakże zachowany tekst pozwala dobrze zrozumieć treść, charakter literacki i cel kompozycji tego aramejskiego dokumentu.

² O tym wydarzeniu pisze szerzej de Jonge (1991).

³ Na temat literatury testamentalnej okresu Drugiej Świątyni, por. Collins 1984.

⁴ Wydanie krytyczne tekstu greckiego opracował de Jonge przy pomocy Hollandera (de Jonge i Hollander 1978); ci sami dwaj naukowcy opracowali angielskie tłumaczenie i komentarz do całego dzieła (Hollander i de Jonge 1985). Ks. prof. A. Paciorek przełożył *Testamenty* na język polski (Rubinkiewicz 2000, 46-81).

⁵ Por. Charles i Cowley 1907; te same teksty zostały wydane przez Charlesa w trzecim apendyksie do jego wydania krytycznego tekstu greckich *Testamentów*, por. Charles 1908, 245-256.

⁶ Fragmenty qumrańskie zostały przełożone na język polski przez P. Muchowskiego (2000, 153-157).

I. NAZWA

Od momentu stwierdzenia podobieństwa tematycznego z greckim *Testamentem Lewiego* rozpoczęto nazywać aramejski manuskrypt z genizy w Kairze aramejskim *Testamentem Lewiego* lub dłuższym *Testamentem Lewiego*. Porównanie dwóch tekstów wykazuje, że pouczenia Izaaka w tekście aramejskim (w. 14-61) są o wiele dłuższe niż w greckim *Testamencie*, stąd pojawiła się ta nazwa. Od lat sześćdziesiątych XX wieku narastają głosy, że z punktu widzenia literackiego aramejski tekst nie posiada cech testamentu⁷. Stąd spotyka się w literaturze naukowej nazwę *Aramejski Lewi* lub *Aramejski Dokument Lewiego*. Te dwie nazwy odnoszą się jedynie do treści i języka kompozycji, nie biorą pod uwagę jednak rodzaju literackiego całości. Przyczyną tego swoistego agnoscycyzmu literackiego był brak analizy tekstu aramejskiego z punktu widzenia formy; naukowcy ograniczali się do ukazania podobieństw i różnic tekstualnych pomiędzy aramejską kompozycją a tekstem greckiego *Testamentu Lewiego*, z miernymi wynikami dla zrozumienia formy literackiej tekstu aramejskiego⁸.

Oprócz fragmentów *Aramejskiego Lewiego* J. T. Milik opublikował niektóre aramejskie manuskrypty dwóch nieznanych dotychczas kompozycji, nazwanych przez niego *Testamentem Qahata*⁹ (4Q542) i *Wizjami Amrama* (4Q543-549), syna i wnuczka Lewiego¹⁰. Obydwie kompozycje poświęcone są tematyce kapłańskiej i wyraźnie nawiązują formą i treścią do *Aramejskiego Lewiego*. Po przeanalizowaniu treści wszystkich trzech kompozycji i stosowanych w nich form literackich doszedłem do wniosku, że najwłaściwszą nazwą dla kompozycji poświęconej Lewiemu jest formuła aramejska analogiczna do tej, która otwiera *Wizje Amrama*: „Kopia pisma słów wizji Amrama” (4Q543 frg. 1a, b, c, 1; 4Q545 frg. 1a i 1)¹¹. Jakkolwiek formuła ta nie zachowała się w tekście aramejskim poświęconym

⁷ Burchard (1965, 283, n. 2) pierwszy wyraził takie przekonanie.

⁸ Por. de Jonge 1988; de Jonge 1999; Stone 2003. Skupienie się na relacji pomiędzy fragmentami aramejskiego apokryfu i greckim *Testamentem Lewiego* było również spowodowane brakiem publikacji fragmentów qumrańskich tego dokumentu. Ponadto bliskość tekstualna tych dwóch dzieł prowokowała do analiz historii redakcji, podejmowanych jednakże bez osiągnięcia jednoznacznych rezultatów, por. zwłaszcza: Haupt 1969; Kugler 1996; Becker 1970; Ulrichsen 1991.

⁹ Idąc za tekstem greckim *Wizji Lewiego* oraz za wokalizacją Septuaginty, używam wokalizacji imion własnych, która niekiedy jest odmienna od późniejszej wokalizacji masoreckiej.

¹⁰ Por. Milik 1972; wszystkie fragmenty tych dwóch tekstów aramejskich zostały opublikowane dopiero po upływie bez mała trzydziestu lat przez E. Puecha (2001, 257-405).

¹¹ לוי חזון לוי , por. Puech 2001, 292; odnośnie do użycia aramejskiego terminu „wizja” oraz terminów pochodnych od tego samego źródłosłowa w *Aramejskiej Księdze Astronomicznej* oraz w *Wizjach Lewiego*, por. Drawnel 2006a.

Lewiemu, ścisły związek tematyczny i formalny z *Wizjami Amrama* uzasadnia użycie tej nazwy z wymianą imienia Amrama na Lewiego: „Kopia pisma słów wizji Lewiego”¹². Podkreślając hipotetyczność rekonstrukcji, chciałbym również zaznaczyć, że nazwa ta najlepiej odpowiada treści i formie aramejskiego tekstu poświęconego Lewiemu¹³

II. TREŚĆ

Treścią apokryfu aramejskiego jest historia życia Lewiego, trzeciego syna Jakuba, opowiedziana przez samego bohatera. Teksty biblijne nie zawierają wiele danych biograficznych odnoszących się do Lewiego, jednakże pokolenie, którego jest on protoplastą, odegrało w starożytnym Izraelu znaczącą rolę jako odpowiedzialne za kult i posługę kapłańską w świątyni. Ponieważ teksty biblijne tak niewiele miejsca poświęcają biografii Lewiego (Rdz 29, 34; 34, 25. 30; 35, 23; 46, 11; 49, 5), nieznaną autor kapłański rozwinął skąpe dane Księgi Rodzaju i stworzył nową kompozycję, w której Lewi urasta do rangi kapłana i założyciela kapłaństwa genealogicznego.

Manuskrypty nie zachowały do naszych czasów początku i końca tej kapłańskiej kompozycji. W obecnej formie tekst rozpoczyna się rytmem ablucji Lewiego i modlitwą zwróconą do Boga o zachowanie czystości zarówno rytualnej jak i moralnej, uwolnienie od dominacji szatana oraz o zachowanie silnej więzi z Bogiem w celu postępowania zgodnego z Jego wolą (*WLev.* 1a). Modlitwa ta jest interpretowana jako pośrednia prośba Lewiego o wyniesienie do godności kapłańskiej. Po zakończeniu modlitwy Lewi udaje się do swego ojca Jakuba, po czym w okolicach Abel Main ma wizję bram nieba i prawdopodobnie do nieba wstępuje (*WLev.* 1b). Zachował się jedynie fragmentaryczny początek samej wizji. Następny fragmentaryczny tekst przytacza rozmowę pomiędzy braćmi a mieszkańcami Sychem po współzyciu Sychema, syna Chamora, z Diną, córką Jakuba (*WLev.* 1c-2). Epizod ten znany jest z Księgi Rodzaju 34, w *Wizjach*

¹² Nazwy „Wizje Lewiego” używał już Milik w swoim artykule poświęconym wczesnej literaturze apokryficznej, por. Milik 1978; ostatnio przeanalizowałem relację formy literackiej i poruszanej tematyki pomiędzy *Wizjami Amrama* a *Wizjami Lewiego*, por. Drawnel 2006b. Należy podkreślić, że *Wizje Lewiego* są również powiązane z literaturą apokaliptyczną księgi Henocha, w której element wizji rzeczywistości nieba oraz charakter dydaktyczny są mocno zakorzenione, por. Drawnel 2006a.

¹³ Rodzaj literacki poszczególnych części *Wizji Lewiego* omówilem szczegółowo w: Drawnel 2004, 85-96.

natomiast zachował się w formie szczątkowej. Następny fragment apokryfu (*WLev.* 3) opowiada o konflikcie pomiędzy synami Jakuba w sprawie Józefa, prawdopodobnie więc tekst rozwija rozdział 37 Księgi Rodzaju, który mówi o usiłowaniu zabicia i o sprzedaży Józefa przechodzącym kupcom izmaelskim. Kolejny fragmentaryczny epizod przedstawia drugą wizję Lewiego, w której, oprócz potępienia kobiety znieważającej imię ojców, przemawia siedmiu aniołów opowiadających o dwóch przeciwstawnych sobie królestwach – królestwie kapłaństwa i królestwie miecza. Ponadto obiecują oni Lewiemu chwałę i wielkość wiekuistego pokoju (*WLev.* 3a-7).

Po obudzeniu się z tej drugiej sennej wizji, Lewi wraz z całą rodziną odwiedza Izaaka w Hebronie, gdzie otrzymuje błogosławieństwo patriarchy (*WLev.* 8). Następnie odnajdujemy Lewiego wraz z Jakubem i całą rodziną w Betel, gdzie w czasie wydzielania dziesięciny Lewi wyniesiony jest przez Jakuba do godności kapłańskiej (*WLev.* 9-10). Cała rodzina wraz z nowym kapłanem powraca do Hebronu do Izaaka, który na wieść o kapłańskim wyniesieniu Lewiego rozpoczyna uczenie go posługi kapłańskiej, polegającej na składaniu ofiary całopalnej oraz ofiary z pokarmów (*WLev.* 11-61). Ta instrukcja o charakterze mądrościowym przy opisie ofiary z pokarmów (*WLev.* 31-47) jest krótkim kompendium wiedzy metrologicznej, opartym na wiedzy i metodach dydaktycznych pisarzy studiujących podstawy metrologii w starożytnej Mezopotamii. Po zakończeniu instrukcji Lewi opowiada o swoim małżeństwie z Melchą, córką Batuela z rodu Abrahama (*WLev.* 62); następnie jest mowa o urodzinach trzech synów, Gerszona, Qahata i Merariego, oraz córki Jokebed (*WLev.* 63-73). Przy okazji nadania imion swoim dzieciom, Lewi w midraszu onomastycznym wyjaśnia znaczenie poszczególnych imion. Dalej następuje opis małżeństwa synów Lewiego, imiona ich dzieci oraz podkreślona jest postać Amrama, syna Qahata, a także jego małżeństwo z Jokebed, córką Lewiego (*WLev.* 73-77). Związek ten zasługuje na szczególną uwagę, gdyż według genealogii biblijnych (Lb 26, 59) z niego urodzili się Mojżesz, Aaron i Miriam, główni bohaterowie wyjścia z Egiptu. Narracja kończy się krótkim streszczeniem głównych wydarzeń w życiu Lewiego i podaniem jego wieku w chwili śmierci (*WLev.* 78-81). Przedostatnia część *Wizji* zawiera poemat mądrościowy, w którym Lewi zwraca się do swoich synów, zachęca ich do studiowania oraz nauczania rzemiosła pisarskiego i mądrości, a także rysuje chwalebny obraz nauczyciela mądrości (*WLev.* 82-98). *Wizje* kończy druga mowa Lewiego zwrócona do synów, gdzie przedstawia on chwalebny przyszłość swoich potomków jako sędziów, królów i kapłanów; wizja ta jednak przewiduje również odstępstwo od drogi prawdy i sprawiedliwości, a także kroczenie w ciemności szatana (*WLev.* 99-104). Zachowane fragmenty z Qumran, które uzupełniają tę

właśnie część apokryfu, pozwalają się domyślać, że wizja przyszłości potomstwa Lewiego była bardziej rozbudowana. Niestety, tu manuskrypty się urywają.

III. MANUSKRYPTY I ICH PORZĄDEK

Historia przekazu tekstu *Wizji* jest dosyć złożona, podobnie jak większości apokryfów Starego Testamentu, które dotrwały do naszych czasów w tłumaczeniach na różne języki używane przez chrześcijan na Bliskim Wschodzie, w Egipcie i Europie. Należy podkreślić, że poza nielicznymi wyjątkami, teksty apokryficzne z okresu Drugiej Świątyni przetrwały dzięki pisarzom chrześcijańskim pierwszych wieków, którzy włączali je w skład manuskryptów zawierających zwykle teksty Pisma św. lub teksty liturgiczne. Średniowieczne teksty *Wizji* wyjątkowo przetrwały w genizie synagogi kairskiej, lecz ich greckie tłumaczenie zachowało się w bibliotekach chrześcijańskich mnichów z góry Atos.

Średniowieczne manuskrypty aramejskie z genizy kairskiej oraz greckie tłumaczenia tekstu aramejskiego z góry Atos zachowują większość tekstu, natomiast najstarsze dokumenty z Qumran są zbyt fragmentaryczne, by były podstawą całościowej rekonstrukcji tekstu i treści apokryfu. Poniżej przedstawiam poszczególne grupy manuskryptów w porządku chronologicznym ich powstania. Z punktu widzenia chronologii odkryć manuskrypty z Qumran pojawiły się jako ostatnie, znalezione w połowie XX wieku, a opublikowane w całości dopiero w latach dziewięćdziesiątych¹⁴.

a) *Teksty z Qumran*

Siedem manuskryptów *Wizji Lewiego*, znalezionych w pierwszej i czwartej grocie qumrańskiej (1Q21; 4Q213; 4Q213a; 4Q213b; 4Q214; 4Q214a; 4Q214b; Muzeum Rockefellera, Jerozolima), to teksty bardzo fragmentaryczne i zwykle zachowujące kilka zdań lub słów tekstu aramejskiego. Ich identyfikacja jako fragmentów tego samego dzieła aramejskiego opiera się głównie na identyfikacji

¹⁴ Wszystkie manuskrypty z Qumran wraz z ich zdjęciami zostały opublikowane przez Stone'a i Greenfielda (1996); równocześnie pojawiła się transkrypcja tych samych manuskryptów w monografii Roberta Kuglera (1996). Kugler jednakże wyłączył ze swojej prezentacji wszystkie teksty qumrańskie, które pokrywały się z manuskryptami z genizy kairskiej. Jediną publikacją, zawierającą wszystkie znane manuskrypty apokryfu wraz z ich opisem paleograficznym i zdjęciami, jest: Drawnel 2004, 97-204. Wydanie tekstu *Wizji* przez Greenfielda, Stone'a i Eshel (2004) jest pełne nieścisłości merytorycznych, a oryginalny tekst został potraktowany z zadziwiająco wręcz niedbałością, por. Drawnel 2005.

zdań, słów i wyrażeń, które znajdują się w bardziej kompletnym manuskrypcie z genizy kairskiej (Ms. A). 1Q21 składa się z sześćdziesięciu skrawków zapisanej skóry, które w sposób mistrzowski zostały zgromadzone przez Milika (1955a) jako przynależące do tego samego manuskryptu apokryfu o Lewim; jednakże jedynie jego cztery fragmenty pokrywają się jednoznacznie z Ms. A (1Q21 frg. 1; frg. 3; frg. 4; frg. 45). 4Q213 złożony jest z sześciu fragmentów i według oceny paleograficznej powstał około połowy I wieku przed Chr. Pokrywa się z poematem mądrościowym Lewiego z genizy kairskiej (*WLev.* 82-98) oraz kontynuuje jego treść, przedstawiając fragmenty mowy Lewiego o przyszłości kapłaństwa lewickiego (*WLev.* 99-104). 4Q213a składa się również z sześciu fragmentów, które datowane są na przelom II i I wieku przed Chr. Zawiera on obszernie fragmenty modlitwy Lewiego zachowanej w języku greckim w Ms. E 2, 3 pochodzącym z góry Atos (*WLev.* 1a). 4Q213b posiada tylko jeden fragment wyraźnie pokrywający się z Ms. A. Fragment ten datowany jest na połowę I wieku przed Chr., czyli na późny okres hasmonejski. Zawiera on tekst apokryfu opisujący koniec drugiej wizji Lewiego oraz konsekrację kapłańską w Betel (*WLev.* 6-7; 9). 4Q214 złożony jest z pięciu fragmentów pochodzących również z połowy I wieku przed Chr. Zawiera on fragmentaryczny opis porządku ofiary całopalnej z wolu (*WLev.* 19-30); cztery fragmenty tego manuskryptu nie pokrywają się ze znaną treścią *Wizji Lewiego*. 4Q214a to dwa jedynie fragmenty datowane paleograficznie również na późny okres hasmonejski. Zawierają one fragmenty opisu ofiary całopalnej (*WLev.* 24-25b) oraz końcową część poematu mądrościowego (*WLev.* 95; 98); jeden fragment pokrywa się również z opisem urodzin dzieci Lewiego (*WLev.* 69b-73). 4Q214b pochodzi z późnego okresu hasmonejskiego i składa się z ośmiu fragmentów pokrywających się z opisem ofiary całopalnej w Ms. A (*WLev.* 21-31).

b) *Tłumaczenie syryjskie (Ms. B)*

Publikując pierwsze *folium* kodeksu aramejskiego z genizy kairskiej, Pass i Arendzen (1900) dodali również niewielki cytat *Wizji Lewiego* przełożony na język syryjski (Ms. B, w. 78-81). Cytat ten zachował się w manuskrypcie syryjskim z IX wieku po Chr. (Add. 17, 193, f. 71r., the British Museum, Londyn), zawierającym wybór tekstów biblijnych i patrystycznych. Ponieważ ten fragment *Wizji Lewiego* mówi o chronologii życia Lewiego, prawdopodobnie pisarz syryjski był zainteresowany tym właśnie tematem. Tłumaczenie całego tekstu *Wizji* na język syryjski jak dotąd nie zostało odnalezione.

c) *Geniza synagogi Ezdrasza w Kairze (Ms. A)*

Synagoga Ezdrasza przynależała do żydowskiej sekty karaimów, która powstała w VIII wieku po Chr. na Bliskim Wschodzie. Sekta ta odrzuciła Misznę i cały Talmud, produkt judaizmu rabinackiego, i zachowała w swoich tekstach odpisy dzieł religijnych, które następnie zidentyfikowano pośród tekstów qumrańskich. Dwa *folia* aramejskie *Wizji Lewiego*, znalezione w genizie tejże synagogi, trafiły do dwóch różnych bibliotek; jedno przechowywane jest w bibliotece Bodlejańskiej w Oksfordzie, drugie zaś - w bibliotece uniwersytetu w Cambridge, w sekcji zawierającej tysiące manuskryptów z genizy kairskiej. Ponieważ obydwa *folia* pochodzą z tego samego kodeksu, oznaczone są tym samym *siglum* (Ms. A), jakkolwiek różni się pomiędzy *folium* przechowywanym w Oksfordzie (Ms. Heb c 27 f. 56) i tym znajdującym się w Cambridge (Ms. T-S 16. 94). Manuskrypt ten zawiera najobszerniejszą zachowaną część tekstu aramejskiego (w. 1c-3; 4-32a; 66-95) i datowany jest na przełom IX i X wieku po Chr.

d) *Grecki manuskrypt z góry Atos (Ms. E 2, 3 i 18, 2)*

Przy przepisywaniu manuskryptu *Testamentów Dwunastu Patriarchów* nieznanemu mnich grecki dołączył do tekstu *Testamentu Lewiego* dwa obszerne fragmenty, które nie występują w żadnym innym manuskrypcie tego greckiego apokryfu. Manuskrypt ten jest greckim kodeksem (Ms. E: Kutlumusiu 39) pochodzącym z XI wieku po Chr. i przechowywanym w klasztorze Kutlumusiu na górze Atos. Pierwszy fragment został włączony w rozdziale drugim, wersecie trzecim (*TLew.* 2, 3), drugi w rozdziale osiemnastym, wersecie drugim greckiego *Testamentu* (*TLew.* 18, 2). Po publikacji pierwszego *folium* kodeksu aramejskiego *Wizji* z genizy kairskiej (Pass i Arendzen 1900), Charles i Cowley (1907) opublikowali drugie *folium* wraz z drugim fragmentem z manuskryptu Kutlumusiu 39 (Ms. E 18, 2), ponieważ ten tekst okazał się być greckim tłumaczeniem aramejskiego apokryfu z genizy kairskiej. Zawiera on tłumaczenie Ms. A w. 11-32a i w. 66-69a oraz uzupełnia brakujące w manuskrypcie aramejskim tekst wersetów 32b-65.

Kiedy Milik (1955b) zidentyfikował i opublikował pierwsze teksty *Wizji Lewiego* w Qumran, fragment zawierający modlitwę Lewiego (4Q213a frg. 1-2) okazał się mieć również swój grecki odpowiednik w pierwszym fragmencie z greckiego manuskryptu Kutlumusiu 39 w *TLew.* 2, 3 (Ms E 2, 3). W ten sposób również ten tekst okazał się być częścią zaginionego tekstu *Wizji Lewiego*, który przetrwał w greckim tłumaczeniu, dołączony do manuskryptu *Testamentu Lewiego*. Jest wielce prawdopodobne, że grecki mnich znalazł całe greckie tłumaczenie *Wizji Lewiego*, lecz włączył w tekst *Testamentu* tylko te dwa obszerne passusy,

które zostały wcześniej usunięte przez greckich redaktorów *Testamentu* w trakcie redakcyjnej pracy przy komponowaniu treści wszystkich *Testamentów*.

e) *Porządek wydarzeń i manuskryptów*

Ponieważ żaden manuskrypt nie zawiera całego tekstu *Wizji*, rekonstrukcja tekstu możliwa jest głównie w oparciu o wzajemne relacje pomiędzy manuskryptami¹⁵. Poniższa tabela zawiera porządek wydarzeń w *Wizji* na podstawie rekonstrukcji wszystkich dostępnych obecnie tekstów apokryfu oraz w oparciu o grecki *Testament Lewiego*, który, jakkolwiek poddany procesowi redakcyjnemu, pomaga odtworzyć sekwencję wydarzeń w dokumencie aramejskim. Niektórzy naukowcy usiłowali udowodnić, że w odróżnieniu od *Testamentu Lewiego* aramejski apokryf zawierał tylko jedną wizję¹⁶. Teoria ta nie zyskała powszechnego przychylnego przyjęcia w świecie naukowym; przyjmuje się, że zrekonstruowany tekst *Wizji* przedstawia dwa osobne widzenia senne Lewiego, które przenoszą go w obszar sfer niebieskich.

Podstawą rekonstrukcji są Ms. A i E 2, 3 oraz 18, 2, które zawierają ciągły tekst apokryfu; teksty qumrańskie są bardzo fragmentaryczne i nie mogły stać się podstawą rekonstrukcji, jednakże tabela pokazuje ich pokrywanie się z Ms. A oraz Ms. E 2, 3 i 18, 2. Jedyne końcowa część apokryfu, w. 96-106, opiera się wyłącznie na świadectwie qumrańskich tekstów, które w tej sekcji nie pokrywają się z żadnymi innymi manuskryptami. Niektóre niewielkie fragmenty qumrańskie (1 Q21 frg. 2, 5-44; 46-60; 4Q213 frg. 6; 4Q213a frg. 6; 4Q214 frg. 4 i 5; 4Q214b 1 i 7) nie mają odpowiedników w innych manuskryptach *Wizji*, nie zostały więc ostatecznie uwzględnione w rekonstrukcji. Zrekonstruowany tekst apokryfu zamieszczony poniżej przedstawia treść manuskryptów z czwartej kolumny tabeli (Manuskrypty główne). Manuskrypty, które pokrywają się z manuskryptami głównymi (piąta kolumna), nie są przedstawione w tym artykule¹⁷

¹⁵ Dokładna analiza relacji pomiędzy wszystkimi manuskryptami apokryfu jest zawarta w: Drawnel 2004, 32-55.

¹⁶ Jest to sztandarowa teza monografii Roberta Kuglera (1996), teza, która jednak została odrzucona przez znawców apokryfu, por. de Jonge 1997; Drawnel 2004, 45-49.

¹⁷ Czytelnik zainteresowany tą właśnie grupą manuskryptów znajdzie ją w osobnym rozdziale mojej monografii, por. Drawnel 2004, 172-201.

Tab. 1. Porządek manuskryptów i wydarzeń w *Wizjach Lewiego*

L.p.	Treść	WLev.	Manuskrypty główne	Manuskrypty pokrywające się
1	Modlitwa Lewiego	1a	E 2, 3	4Q213a frg. 1-2 10
2	Pierwsza wizja	1b	4Q213a 2 11-18	
3	Wydarzenia w Sychem	1c-2	A 1c-2	
4	Sprzedż Józefa	3	A 3	
5	Druga wizja	3a	4Q213a 3-4	
		3b	4Q213a 5	
		3c	1Q211	
		4	A 4	1Q213
		5	A 5	1Q213
		6	A 6	1Q213; 4Q213b
		7	A 7	1Q213; 4Q213b
6	Pierwsza wizyta u Izaaka	8	A 8	4Q213b
7	Konsekracja kapłańska w Betel	9	A 9	1Q214; 4Q213b
		10	A 10	
8	Druga wizyta u Izaaka (Pouczenia mądrościowe)	11-19	A 11-19	E 18, 2 w. 11-19
		20	A 20	4Q214 1; E 18, 2 w. 20
		21	A 21	4Q214 1; E 18, 2 w. 21
		22	A 22	4Q214 1; 4Q214b 2-3; 4Q214b 4; 4Q214b 5-6 i; E 18, 2 w. 22
		23	A 23	4Q214 1; 4Q214b 2-3; 4Q214b 4; 4Q214b 5-6 i; E 18, 2 w. 23
		24	A 24	4Q214a 1; 4Q214b 2-3; 4Q214b 4; 4Q214b 5-6 i; E 18, 2 w. 24
		25a	A 25a	4Q214 1; 4Q214a 1; 4Q214b 2-3; 4Q214b 5-6 i; E 18, 2 w. 25a
		25b	A 25b	4Q214 1; 4Q214 2; 4Q214a 1; 4Q214b 2-3; E 18, 2 w. 25b
		26	A 26	1Q21 45 2; 4Q214 2; 4Q214b 2-3; E 18, 2 w. 26

		27	A 27	4Q214 2; 4Q214b 2-3; E 18, 2 w. 27
		28	A 28	4Q214 2; E 18, 2 w. 28
		29	A 29	4Q214 2; 4Q214b 5-6 ii; E 18, 2 w. 29
		30	A 30	4Q214 2; 4Q214b 5-6 ii; E 18, 2 w. 30
		31	A 31	4Q214b 5-6 ii; E 18, 2 w. 31
		32a	A 32a	E 18, 2 w. 32a
		32b-61	E 18, 2 w. 32b-61	
		62-65	E 18, 2 w. 62-65	
		66-69a	A 66-69a	E 18, 2 w. 66-69a
		69b	A 69b	4Q214a 2 i
		70	A 70	4Q214a 2 i
		71	A 71	4Q214a 2 i
		72	A 72	4Q214a 2 i
		73	A 73	4Q214a 2 i
		74-77	A 74-77	
		78-81	A 78-81	B 78-81
		82-94	A 82-94	4Q213 1 i;
		95	A 95	4Q213 1 i; 4Q214a frg. 2 ii 1-2
		96	A 96	4Q213 1 ii 1
		96	4Q213 1 ii 1-4	A 96; 4Q214b 8
		97	4Q213 1 ii 5-8	4Q214b 8
		97	4Q213 2 1-4	
		98	4Q213 1 ii 9-11	4Q214b 8
		98	4Q213 2 5-8	4Q214a 2 ii 5; 4Q214b 8
		98	4Q214a 2 ii 5-6	
		99	4Q213 1 ii 12-16; 4Q213 2 9-12	
		100	4Q213 1 ii 17-19; 4Q213 2 13-16	
		101	4Q213 frg. 3	
		102	4Q213 frg. 4	
		103	4Q213 frg. 5	
		104	4Q214 frg. 3	
9	Genealogia i auto-biografia			
10	Poemat mądrościowy			
11	Perspektywy na przyszłość			

IV. PROBLEMATYKA¹⁸

Rekonstrukcja zachowanego tekstu *Wizji Lewiego* pozwala na dogłębną analizę treści i formy literackiej całości kompozycji, jakkolwiek sam tekst pozostaje niekompletny, brakuje mu bowiem początku i zakończenia. Sam aramejski apokryf ma duże znaczenie dla rozumienia istoty i samoświadomości kapłaństwa lewickiego w III wieku przed Chr. w starożytnym Izraelu. Autorem tego krótkiego dzieła jest kapłan z rodu Lewiego, który z pewnością należał do grona wychowawców i pedagogów kolejnych pokoleń kapłanów w Izraelu. Tekst apokryfu nie wymienia autora dzieła z imienia, natomiast wprowadzona jest zasada pseudoepigrafii używana powszechnie w literaturze okresu Drugiej Świątyni. Według tej zasady treść danego dzieła literackiego przypisana jest znanej osobie z odległej przeszłości, w tym wypadku Lewiemu, protoplaście rodu kapłańskiego, a jej celem było uwierzytelnienie treści apokryfu w oczach czytelników współczesnych autorowi¹⁹

Data kompozycji dzieła może zostać określona jedynie w dużym przybliżeniu, brakuje bowiem danych, które by jednoznacznie wskazały na czas jej powstania. Najstarszy manuskrypt z Qumran (4Q213a) pochodzi z końca II wieku przed Chr., natomiast pozostałe są datowane na I wiek przed Chr., czyli późny okres hasmonejski. Ponieważ w apokryfie funkcja królewska i kapłańska przypisana jest kapłaństwu lewickiemu, początkowo datowano jego powstanie właśnie na czasy hasmonejskie, czyli okres rozciągający się od połowy II wieku po ostateczne przejście władzy przez Heroda w roku 37 przed Chr. Kolejne odkrycia tekstów aramejskich literatury kapłańskiej (*Wizje Amrama*, *Pouczenia Qahata*) udowodniły, że znajdują się one pod wpływem tematycznym i literackim *Wizji Lewiego*. Opis wojen pomiędzy Egiptem a Kanaanem, ukazany w *Wizjach Amrama* (4Q544 frg. 1), znany jest również księdze *Jubileuszów* (46, 9-11). Przyjmuje się więc, że *Wizje Amrama* musiały powstać w pierwszej połowie II wieku przed Chr., *Jubileusze* bowiem są datowane właśnie na połowę II wieku. Taka datacja przesuwa kompozycję *Wizji Lewiego* na III wiek przed Chr., a więc na okres, z którego, poza dużo późniejszymi tekstami Józefa Flawiusza, brakuje tekstów źródłowych historii Izraela. Milik (1976, 24) datował powstanie *Wizji Lewiego*

¹⁸ Omówiona tu pokrótce problematyka apokryfu przedstawiona jest obszernie w: Drawnel 2004, 55-96.

¹⁹ Analiza literacka tego fenomenu jest często podejmowanym tematem w literaturze przedmiotu, por. Smith 1996; Bernstein 1999.

na początek III, jeśli nie nawet na schyłek IV wieku przed Chr. Korzenie historyczne tradycji kapłańskiej, która doprowadziła do kompozycji *Wizji*, sięgają bez wątpienia czasów reformy religijnej Ezdrasza w V wieku przed Chr. i silnych kontaktów pomiędzy Judeą a diasporą babilońską przypadających na ten okres.

Pierwotnym językiem kompozycji jest język aramejski, jakkolwiek wczesne komentarze naukowe mówiły o języku hebrajskim²⁰. Dokument posiada szereg zapożyczeń słownictwa z języka hebrajskiego, a midrasze onomastyczne tłumaczą imiona dzieci Lewiego odwołując się do znaczeń tych imion w języku hebrajskim. Należy jednak podkreślić, że autor kapłański z pewnością doskonale poruszał się w obszarze zarówno języka hebrajskiego jak i aramejskiego, natomiast leksykalne zapożyczenia hebrajskie w języku aramejskim są normą w literaturze żydowskiej okresu Drugiej Świątyni, co też odkrycia tekstów aramejskich z Qumran poświadczyły jednoznacznie. Nie zostały znalezione teksty hebrajskie *Wizji Lewiego*, natomiast dwie pozostałe kompozycje kapłańskie, *Wizje Amrama* i *Pouczenia Qahata*, dodatkowo sugerują język aramejski jako język ich kompozycji. Zapożyczenia tematyczne z literatury języka akadyjskiego, występujące w *Wizjach Lewiego*, sugerują język aramejski jako medium przekazu tychże tradycji na grunt kultury żydowskiej. Wiadome jest, że od czasów imperium neoasyryjskiego język aramejski stał się powszechnie używanym medium kulturowym i politycznym oraz że przez cały ten okres aż po I wiek po Chr. współwystępował w Mezopotamii z językiem akadyjskim, stając się równoprawnym nośnikiem kultury babilońskiej.

Wizje Lewiego są tekstem szkolnym, należącym do kapłańskiej literatury mądrościowej, wyrastającej z praktyki dydaktycznej stosowanej w kształceniu kolejnych pokoleń kapłańskich. Cel tej dydaktycznej kompozycji najlepiej oddają słowa Lewiego, zwrócone do jego „synów”: „I teraz, moi synowie, uczcie waszych synów rzemiosła pisarskiego, pouczenia i mądrości, i niech mądrość będzie z wami ku wiecznej chwale” (*WLew.* 88). Najobszerniejsza część tekstu apokryfu poświęcona jest pouczeniom Izaaka skierowanym do Lewiego (*WLew.* 11-61), które mają charakter przysposobienia do zawodu kapłańskiego. Izaak rozpoczyna swoją mowę dopiero wtedy, kiedy dowiedział się o konsekracji kapłańskiej Lewiego (*WLew.* 13), całą instrukcję należy więc odczytywać jako wprowadzenie nowo wyświęconego kapłana w zakres obowiązków związanych z posługą liturgiczną przy ołtarzu. Mowa Izaaka dotyczy sposobu składania ofiary

²⁰ Por. przykładowo: Grelot 1955.

całopalnej z wolu (*WLev.* 19-30) oraz towarzyszącej jej ofiary z pokarmów (*WLev.* 31-47). Opis ilości drewna potrzebnego do ofiary całopalnej różnych zwierząt (*WLev.* 24) jest wzorowany na listach metrologicznych sumeryjsko-akadyjskich, które stanowiły pierwszy etap metrologicznej edukacji pisarzy w starożytnym Babilonii. Podobnie opis ilości składanych pokarmów w strukturze używanych liczb naśladuje te same babilońskie listy metrologiczne (*WLev.* 32a-47)²¹ Nie ma więc najmniejszej wątpliwości, że edukacja pisarzy babilońskich wywarła poważny wpływ na sposób edukacji i tematykę studiów kapłanów w Izraelu.

Charakter dydaktyczny *Wizji* jest również mocno akcentowany w poemacie mądrościowym Lewiego (*WLev.* 82-98), który jest rzadkim przykładem tekstu poetyckiego w języku aramejskim z okresu Drugiej Świątyni. Lewi przyjmuje w nim wyraźnie mentorski ton nakazując swoim synom nieustanne studiowanie rzemiosła pisarskiego i pouczenia mądrości oraz uczenie kolejnych pokoleń kapłańskich tej właśnie wiedzy. W tym kontekście, podobnie jak w instrukcji Izaaka, termin aramejski „syn” należy rozumieć, zgodnie z kanonami literatury dydaktycznej, jako odnoszący się nie tylko do rzeczywistego potomstwa, lecz również do wszystkich studentów z rodu kapłańskiego²². Pozostałe części apokryfu, zawierające autobiografię Lewiego, są w różnym stopniu przyporządkowane podstawowemu celowi kompozycji. Autobiografia Lewiego ukazuje obraz pobożnego Izraelity pragnącego wyniesienia kapłańskiego, które dokonuje się na płaszczyźnie wyniesienia niebieskiego (*WLev.* 6) i konsekracji ziemskiej (*WLev.* 9). W ten sposób Lewi urasta do przykładu idealnego kapłana i studenta, którego wyróżnia modlitwa, nauka, troska o czystość rytualną i sprawiedliwość. Reinterpretacja obrazu biblijnego trzeciego syna Jakuba doprowadziła do stworzenia obrazu idealnego kapłana, pisarza i wizjonera, który przedstawiany jest kolejnym pokoleniom kapłańskim jako paradygmat życia kapłańskiego w strukturze religijnej Izraela. Ponieważ niektóre teksty biblijne sugerowały, że Lewi osobiście sprawował funkcje kapłańskie, reinterpretacja biografii Lewiego z Księgi Rodzaju znajduje swój biblijny precedens, który jednakże nie wywarł bezpośredniego

²¹ Dokładną, i jak do tej pory jedyną, analizę zapożyczeń z tradycji dydaktycznej starożytnego Babilonii czytelnik znajdzie w: Drawnel 2004, 273-275; 280-293; 333-337, 339.

²² Literatura omawiająca tę tematykę jest dosyć obszerna; czytelnik może znaleźć podstawowe informacje na temat języka dydaktycznego w literaturze biblijnej Izraela w monografii A. Lemaire'a (1981), poświęconej wykształceniu i szkołom w starożytnym Izraelu. W stosunku do Pisma Świętego autor ten jednakże forsuje skrajną tezę, według której cały Stary Testament miałby powstać jako szkolny podręcznik. Bardziej wyważone stanowisko zajmuje Crenshaw (1998).

wplywu na ten apokryf kapłański. Pwt 33, 8-11 oraz Ml 2, 4-7, które mówią o Lewim jako o kapłanie, nie znajdują swojego odzwierciedlenia w tekście *Wizji*, w odróżnieniu od Rdz 34 i 37. Te dwa rozdziały Księgi Rodzaju stanowiły niewątpliwie pierwszą i podstawową inspirację biblijną do skomponowania *Wizji Lewiego*.

V TEKST I TŁUMACZENIE²³

- (1a v. 1) τότε ἐγὼ ἔπλυνα τὰ ἱμάτιά μου, καὶ καθάρισας αὐτὰ ἐν ὕδατι καθαρῷ
- (1a v. 2) καὶ ὅλος ἐλουσάμην ἐν ὕδατι ζῶντι καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς μου ἐποίησα εὐθείας.
- (1a v. 3) τότε τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἦρα πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ στόμα μου ἤνοιξα καὶ ἐλάλησα,
- (1a v. 4) καὶ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν μου καὶ τὰς χεῖράς μου ἀνεπέτασα εἰς ἀλήθειαν κατέναντι τῶν ἁγίων καὶ ηὐξάμην καὶ εἶπα
- (1a v. 5) Κύριε, γινώσκεις πάσας τὰς καρδίας, καὶ πάντας τοὺς διαλογισμοὺς ἐννοιῶν σὺ μόνος ἐπίστασαι.
- (1a v. 6) καὶ νῦν τέκνα μου μετ' ἐμοῦ. καὶ δός μοι πάσας ὁδοὺς ἀληθείας·
- (1a v. 7) μάκρυνον ἀπ' ἐμοῦ, κύριε, τὸ πνεῦμα τὸ ἄδικον καὶ διαλογισμὸν τὸν πονηρὸν καὶ πορνείαν, καὶ ὕβριν ἀπόστρεψον ἀπ' ἐμοῦ.
- (1a v. 8) δειχθήτω μοι, δέσποτα, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ βουλήν καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν καὶ ἰσχὺν δός μοι
- (1a v. 9) ποιῆσαι τὰ ἀρέσκοντά σοι καὶ εὐρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου καὶ αἰνεῖν τοὺς λόγους σου μετ' ἐμοῦ, κύριε·
- (1a v. 10) καὶ μὴ κατισχυσάτω με πᾶς σατανᾶς πλανῆσαί με ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου.
- (1a v. 11) καὶ ἐλέησόν με καὶ προσάγαγέ με εἶναί σου δοῦλος καὶ λατρεῦσαί σοι καλῶς.

²³ Kiedy tłumaczenie oparte jest na tekście greckim, **pogrubiona czcionka** wskazuje na słowa i zdania zachowane we fragmentach aramejskich tekstów z genizy kairskiej lub z Qumran. Teksty w tłumaczeniu napisane *kursywą* wskazują, że tekst został zrekonstruowany i nie ma żadnego oparcia w manuskryptach. Porządek manuskryptów i rekonstrukcja tekstu zostały omówione powyżej. Numery wersetów w części pierwszej (modlitwa Lewiego) poprzedzone są cyfrą jeden, odnoszącą się do całego tekstu modlitwy. Zabieg ten był konieczny dla uniknięcia zmiany wersyfikacji w całym apokryfie; podział na wersy został wprowadzony przez różnych wydawców tekstu i jest tutaj zachowany dla przejrzystości odniesień do wcześniejszych publikacji różnych części apokryfu.

1. *Modlitwa Lewiego*

- (1a v. 1) **Wtedy oplukałem** swoje szaty, i **oczyściwszy** je w czystej wodzie,
- (1a v. 2) **wykąpałem** się cały w płynącej wodzie, **i wszystkie** moje drogi uczyniłem prostymi.
- (1a v. 3) Następnie **podniosłem** moje oczy i moje oblicze **ku niebu**, i otworzyłem moje usta i powiedziałem;
- (1a v. 4) i wyciągnąłem ufnie **palce moich rąk i moje ręce** przed świątynią, i modliłem się i **mówilem**:
- (1a v. 5) „**Panie**, ty znasz wszystkie serca i wszystkie zamiary myśli **ty jedynie** **pojmujesz**.
- (1a v. 6) A teraz wszystkie moje dzieci są ze mną. I daj mi wszelkie **drogi** **prawdy**;
- (1a v. 7) **oddal** ode mnie, Panie, ducha nieprawości i **zły** zamiar, i **odsuń** ode mnie **nierząd** i pychę.
- (1a v. 8) Niech duch święty, o Władco, zostanie mi ukazany, i obdarz mnie radą i **mądrością, wiedzą i mocą**,
- (1a v. 9) aby czynić to, co podoba się Tobie i **znaleźć** **łaskę przed Tobą**, i razem wychwalać Twoje słowa, o Panie.
- (1a v. 10) **I nie pozwól by rządził** **mną jakikolwiek szatan** w celu odwodzenia mnie od Twojej drogi.
- (1a v. 11) I zmiluj się **nade mną i doprowadź** **mnie do bycia** **Twoim** **slugą** i do służenia Tobie w należy sposób.

- (1a v. 12) τείχος εἰρήνης σου γενέσθαι κύκλω μου, καὶ σκέπη σου τῆς δυναστείας σκεπασάτω με ἀπὸ παντὸς κακοῦ.
- (1a v. 13) παράδος διὸ δὴ καὶ τὴν ἀνομίαν ἐξάλειψον ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ συντελέσαι τὴν ἀνομίαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.
- (1a v. 14) καθάρισον τὴν καρδίαν μου, δέσποτα, ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ προσαροῦμαι πρὸς σε αὐτὸς·
- (1a v. 15a) καὶ μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ παιδός σου Ιακώβ.
- (1a v. 15b) σύ, κύριε, εὐλόγησας τὸν Ἀβραὰμ πατέρα μου καὶ Σάρραν μητέρα μου,
- (1a v. 16) καὶ εἶπας δοῦναι αὐτοῖς σπέρμα δίκαιον εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας.
- (1a v. 17) εἰσάκουσον δὲ καὶ τῆς φωνῆς τοῦ παιδός σου Λευὶ γενέσθαι σοι ἐγγύς
- (1a v. 18) καὶ μέτοχον ποιήσον τοῖς λόγοις σου ποιεῖν κρίσιν ἀληθινὴν εἰς πάντα τὸν αἰῶνα, ἐμὲ καὶ τοὺς υἱούς μου εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων·
- (1a v. 19) καὶ μὴ ἀποστήσῃς τὸν υἱὸν τοῦ παιδός σου ἀπὸ τοῦ προσώπου σου πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. καὶ ἐσιώπησα ἔτι δεόμενος.

- (1b) באדין נגדת ב [על אבי יעקוב וכד'י]
 מן אבל מין אדין [שכבת ויחבת אנה ע'ל]
 אדין חזיון אחזית [בחזות חזיוא וחזית שמ'יא פתיחין וחזית טור]
 תחותי רם עד דבק לשמי'א [והזית בה ואתפתחו] לי תרעי שמיא ומלאך חד [אמר לי לוי על]
- (1c) ד'טמאח ל'ב'ני יעקב בזנוחה על [דברת די כל א'נש יסב לה לאנתה]
 למעבד כדין בכל' [ארעא והתמלכת] יעקב אבי ורא' [ובן אחי על דברחא (דא ?)]
 ואמרנן להון ב' [חוכמה ובי'] נה די ה' [ון] צביין אינון בברתן ונהוי כולן א' [חין וחברין]

- (1a v. 12) Niech mur Twojego pokoju powstanie wokół mnie, a Twoja mocna ochrona niech ustrzeże mnie od wszelkiego zła.
- (1a v. 13) Dlatego też wydaj i wymaż bezprawie spod niebios, i usuń bezprawie z powierzchni ziemi.
- (1a v. 14) Oczyszczyć moje serce, o Władco, od wszelkiej nieczystości, a ja wzniosę się **ku** Tobie;
- (1a v. 15a) i nie odwracaj Twojego oblicza od syna Twojego sługi Jakuba.
- (1a v. 15b) Ty, o **Panie**, pobłogosławiłeś Abrahama, mojego ojca, i Sarę, moją matkę,
- (1a v. 16) i powiedziałeś, że obdarzysz ich **potomstwem sprawiedliwym**, błogosławionym na wieki.
- (1a v. 17) Wysłuchaj również **prośbę twojego sługi**, Lewiego, by przebywać blisko Ciebie,
- (1a v. 18) i pozwól mu—mnie i synom moim po wieczne pokolenia—uczestniczyć w Twoich wyrokach by czynić **sprawiedliwy sąd na zawsze**.
- (1a v. 19) I nie odrzucaj **syna Twojego sługi sprzed Twojego oblicza** przez wszystkie dni wieczności. I zamilkłem, modląc się dalej.

2. Pierwsza Wizja

(1b) Wtedy poszedłem [] do mojego ojca Jakuba i kie[dy] z Abel Main, wtedy[] położyłem się i usiadłem n[a] vac, Wtedy zobaczyłem widzenie [] w widzeniu wizji. I zobaczyłem niebio[sa *otwarte, i zobaczyłem górę*] przede mną, wysoką, sięgającą nie[ba, *i byłem na niej i otworzyły się*] przede mną bramy niebios i anioł [*powiedział do mnie, „Lewi, wejdź”*].

3. Wydarzenia w Sychem

(1c) Ponieważ skalala sy[nów *Jakuba swoim nierządem,*] dlatego każdy mąż[czynna *weźmie żonę dla siebie*] aby postępować zgodnie z prawem w całym [kraj]. *Naradziłem się z]* Jakubem, moim ojcem, i Ru[benem, *moim bratem, na (ten?) temat*], i zwróciliśmy się do nich z [*mądrością i zro*]zumieniem, ponieważ pragnęli naszej córki, tak byśmy się wszyscy stali bra[ćmi] i towarzyszami:

⁽²⁾ „Obrzezajcie napletek waszego ciała i upodobnijcie się do [nas], wtedy będziecie opieczętowani, tak jak my, pieczęcią pr[aw]dy. A my będziemy dla w[as]....”

4. Sprzedaż Józefa

⁽³⁾ [I knowali] nieustannie [by zabić Józef]a, mojego brata, [kiedy został posłany do bra]ci, którzy byli w Sychem [by przekazać pozdrowienia] moim braciom. I Dan opowiedział o [pog]ł[os]k[ach o jego braciach] w Sychem i jak Józef] umierał [za przyczyną spraw]ców przemocy. I Juda powiedział im, że ja i Szymon, mój brat, poszliśmy by po[łą]czyć się z Rubenem, naszym bratem, który przebywał na wschód od Asera. I [J]uda wybiegł do przodu [by] opuścić owce...

5. Druga wizja

^(3a) []i teraz ra[n]y mężczyzn wys[ta]pią [] kobieta i sprofanowała swoje imię i imię jej ojca [] wraz z [] przez spro[fanowanie] ojców. I każda [dzie]wica, która rujnuje swoje imię i imię jej przodków, przynosi również wstyd wszystkim swoim braciom [i] swemu ojcu. I haniebna jej reputacja pozostanie niewymazana pośród jej ludu na wieki. []przez wszystkie pokolenia na wieki [] święci spośród ludu [] i [] święta dziesięcina, dar dla Boga.

^(3b) [] wraz z/naród [] []wieczne kapłaństwo.

^(3c)]ponieważ będzie ich trzy [] twoim [sy]nom, królestwo kapłaństwa jest większe niż królestwo [miecza]dla [Bo]ga [naj]wyż[szego].

⁴⁾ i] pokój, i wszelkie upragnione pierwociny ziemi, wszystko do jedzenia. Lecz królestwu miecza przypadnie walka i bitwa, i rzeź, i ucisk, i świst, i zabójstwo, i głód.

(5) זמנין תאכול זמנין תכפן זמנין תעמול זמנין תנוח זמנין תדמוך זמנין תנוד שנת עינא

(6) כען חזי לך הכין רבינד מן כולה והיך יהבנא לך רבות שלם עלמא

(7) ונגדו שבעתון מן לותי ואנה אחעירת מן שנתי אדין אמרת חזוא הוא דן וכדן אנה מתמה די יהוי לה כל חזוה וטמרת אף דן בלבי ולכל אינש לא גליחה

(8) ועלנא על אבי יצחק ואף הוא כדן [ברכ]ני

(9) אדין כדי הוה יעקב [אבי] מְעֶשֶׂר כל מה דיהוה לה כנדרה [ודי כ]ען אנה

הוית קדמין בראש

[כהנו]חָה ולי מכל בנוהי יהב קרבן מְעֶשֶׂר [ר] לאל ואלבשי לבוש כהונתא ומלי ידי

והוית כהין לאל לאל על {מין/א} {יון} וקרביית כל קרבנוהי וברכת לאבי בחיוהי וברכת לאחי

(10) אדין כולהון ברכוני ואף אבא ברכני ואשלמית להקרבה קורבנוהי בבית אל

(11) ואולנא מבית אל ושרינא בבירת אברהם אבונן לות יצחק אבונה

(12) וחזא יצחק אבונא לכולנא וברכנא וחדי

(13) וכדי ידע די אנה כהין לאל עליון למארי שמיא שארי לפקדה יתי ולא לפא יתי דין

כהונתא ואמר לי

(5) Niekiedy będzie jadło, a niekiedy będzie głodowało; niekiedy będzie pracowało, a niekiedy odpoczywało; i niekiedy będzie spało, a niekiedy sen z oczu odejdzie.

(6) Teraz spójrz jak wywyższyliśmy Cię ponad wszystko, i jak daliśmy Tobie wielkość wiecznego pokoju.

(7) I tych siedmiu odeszło ode mnie, a ja obudziłem się z mojego snu. Wtedy powiedziałem: „To było widzenie i jestem zdziwiony, że wszelka taka wizja miałaby się spełnić” I tę również ukryłem w swoim sercu i nie wyjawilem jej nikomu.

6. Pierwsza wizyta u Izaaka

(8) I przybyliśmy do mojego ojca Izaaka, i również on w ten sposób [pobłogosławił] mnie.

7. Konsekracja kapłańska w Betel

(9) Następnie, gdy Jakub [mój ojciec] wydzielał dziesięcinę z wszystkiego, co należało do niego, zgodnie ze swoim ślubem, [i ponieważ te]raz ja byłem pierwszy na czele [kapła]ństwa, wtedy mnie spośród wszystkich swoich synów przekazał ofiarę Bożej dziesięci[ny], i ubrał mnie w kapłański strój, i nappełnił moje ręce. I stałem się kapłanem Boga najwyższego, i złożyłem wszystkie jego ofiary. I błogosławiłem mojego ojca w trakcie jego życia, i błogosławiłem moich braci.

(10) Następnie wszyscy oni pobłogosławili mnie, i również ojciec pobłogosławił mnie. I zakończyłem składanie jego ofiar w Betel.

8. Druga wizyta u Izaaka (Pouczenia mądrościowe)

8.1. Narracja wprowadzająca

(11) I opuściliśmy Betel i osiedliśmy w twierdzy Abrahama, naszego ojca, wraz z Izaakiem, naszym ojcem.

(12) I Izaak, nasz ojciec, zobaczył nas wszystkich i pobłogosławił nas, i uradował się.

(13) A kiedy dowiedział się, że zostałem kapłanem Boga najwyższego, Pana niebios, rozpoczął pouczać mnie i uczyć mnie prawa kapłaństwa. I powiedział do mnie:

- (14) לוי אזדהר לך ברי ברי מן כל טומאה ומן כל חטא דינך רב הוא מן כל בישרא
- (15) וכען ברי דין קושטא אחזינך ולא אטמר מינך כל פתגם לאלפוחך דין כהנותא
- (16) לקדמין היזדהר לך ברי מן כל פחו וטמאה ומן כל זנו{ח}
- (17) ואנח אנתחא מן משפחתי סב לך ולא תחל זרעך עם זניאן ארי זרע קדיש אנת וקדיש זרעך היך קודשא ארו כהין קדיש אנת מתקרי לכל זרע אברֹהם
- (18) קריב אנת לאֵל וְקריב לכל קדישוהי כען {הוֹי} <אֵהר> דכי בבשרך מן כל טומאת כל גבר
- (19) וכדי תהוי קאים למיעל לביח אל הוי סחי במיא ובאדין תהוי לביש לבוש כהנותא
- (20) וכדי תהוי לביש הוי תאיב טוב ורחיע ידיך ורגליך עד דלא תקרב למדבחא כל דנה
- (21) וכדי תהוי נסב להקרבה כל די חזה להנסקה למדבחה הוי עוד תאב ורחע ידיך ורגליך
- (22) ומהקריב אעין מהצלחין ובקר אינון לקודמין מן תולעא ובאדין הסק אינון ארי כדנה חזיתי לאברהם אבי מזדהר
- (23) מן כל תריעשר מיני אעין אמר לי די חזין להסקה מינהון למדבחה די ריח תננהון בשים סליק
- (24) ואלין אינון שמהתהון ארזא ודפרנא וסגדא ואטולא ושוחא ואודנא ברותא ותאנתא ואע משחא ערא והדסה ואעי דקתא
- (25a) אלין אינון די אמר לי די חזין להסקה מנהון ל[חח]ות עלתא על מדבחה
- (25b) וכדי הַנְסֵקֶת מן אעי(א) אלין על מדבחא ונורא ישרא להדלקא בהון והא באדין תשרא למזרק דמא על כותלי מדבחה

8.2. *Kapłańska czystość i świętość*

⁽¹⁴⁾ „Lewi, strzeż się, mój synu, wszelkiej nieczystości i wszelkiego grzechu; twój sąd jest większy niż wszelkie ciało.

⁽¹⁵⁾ I teraz, mój synu, pokażę ci prawo prawdy, i nie ukryję przed tobą niczego by nauczyć cię prawa kapłaństwa.

⁽¹⁶⁾ Nade wszystko, strzeż się, mój synu, wszelkiej rozpusty i nieczystości oraz wszelkiego nierządu.

⁽¹⁷⁾ Ty zaś weź sobie żonę z mojej rodziny, tak abyś nie sprofanował twojego potomstwa z nierządnicami, ponieważ ty jesteś świętym potomstwem. I święte jest twoje potomstwo tak jak Święty, ponieważ jesteś nazwany świętym kapłanem dla całego potomstwa Abrahama.

⁽¹⁸⁾ Jesteś bliski Bogu i bliski Jego wszystkim świętym, bądź więc czysty w twoim ciele od wszelkiej nieczystości każdego człowieka.

8.3. *Właściwy porządek ofiary całopalnej*

⁽¹⁹⁾ A kiedy powstajesz, by wejść do Bożej świątyni, wykup się w wodzie i następnie załóż kapłańskie szaty.

⁽²⁰⁾ Kiedy jesteś ubrany, powtórnie umyj twoje ręce i twoje stopy zanim złożysz na ołtarzu to wszystko.

⁽²¹⁾ A gdy zabierasz się do składania w ofierze tego wszystkiego, co należy ofiarować na ołtarzu, znowu raz jeszcze umyj twoje ręce i twoje stopy.

⁽²²⁾ I ofiaruj porąbane drwa, lecz zbadaj je wpierw czy nie mają robaków, i następnie ofiaruj je, ponieważ widziałem, że mój ojciec Abraham postępował w ten sposób z ostrożnością.

⁽²³⁾ Powiedział mi on, aby złożyć na ołtarzu część z wszystkich nadających się dwunastu rodzajów drzew, z których to wznosi się miły zapach ich dymu.

⁽²⁴⁾ A oto są ich nazwy: cedr i jałowiec, i migdałowiec, i srebrny świerk, i świerk, i jodła, cyprys i figa, i dzika oliwka, laur i mirt, i drzewo balsamowe.

^(25a) To są te, o których to powiedział mi, że są częścią nadającą się do złożenia pod ofiarą całopalną na ołtarzu.

^(25b) A kiedy złożysz część tych drzew na ołtarzu, i ogień zacznie je spalać, wtedy rozpoczniesz kropić krew na ściany ołtarza.

- (26) ועוד רחע ידיך ורגליך מן דמא ושרי להנסקה אכריה מליחין
- (27) ראשא הוי מהנסק לקדמין ועלוהי חפי תרבא ולא יתחזה לה דם נכסת תורא
- (28) ובתרוהי צוארה ובתר צוארה ידוהי ובתר ידוהי נינעא עם בן דפנא בתר ידיא ירכאתא עם שדרת חרצא ובתר ירכאתא רגלין רחיען עם קרביא
- (29) וכולהון מליחין במלח כדי חזה להון כמסתהון
- (30) ובתר דנה נישפא בליל במשחא ובתר כולא חמר נסך והקטיר עליהון לבונה ויהו כן עובדיך בסרך וכל קורבניך [לרעו] א לריח ניחח קודם אל עליון
- (31) [וכל די] חהוה עביד בסרך הוי עב[יד במשחא] ובמתקל לא תותר צבו די לא [חזה] ולא חסר מן חושבן חזת ד[י] אע[י] חוין להקרבה לכל די סליק למרב[חא]
- (32a) לתורא רבא ככר אעין ליה במתקל ואם תרבא בלחודוהי סליק שיחה מנין ואם פר תורין הוא די סליק

(32b) πεντήκοντα μνᾶς, καὶ εἰς τὸ στέαρ αὐτοῦ μόνον πέντε μνᾶς·

(33) καὶ εἰς μόσχον τέλειον μ' μναῖ·

(34) καὶ εἰ κριὸς ἐκ προβάτων ἢ τράγος ἐξ αἰγῶν τὸ προσφερόμενον ἦ, καὶ τούτῳ λ' μναῖ, καὶ τῷ στέατι τρεῖς μναῖ·

(35) καὶ εἰ ἄρνα ἐκ προβάτων ἢ ἔριφον ἐξ αἰγῶν κ' μναῖ, καὶ τῷ στέατι β' μναῖ·

(36) καὶ εἰ ἀμνὸς τέλειος ἐνιαύσιος ἢ ἔριφος ἐξ αἰγῶν ιε' μναῖ, καὶ τῷ στέατι μίαν ἡμισυ μνᾶν.

(37) καὶ ἄλας ἀποδέδεικται τῷ ταύρῳ τῷ μεγάλῳ, ἄλισε τὸ κρέας αὐτοῦ, καὶ ἀνένεγκε ἐπὶ τὸν βωμόν. σάτον καθήκει τῷ ταύρῳ· καὶ ᾧ ἂν περισσεύσῃ τοῦ ἀλός, ἄλισον ἐν αὐτῷ τὸ δέρμα·

⁽²⁶⁾ I znowu obmyj twoje ręce i twoje stopy z krwi, i rozpocznij ofiarować posolone części.

⁽²⁷⁾ Ofiaruj najpierw głowę, i przykryj ją tłuszczem, aby nie była widoczna krew ofiary wołu.

⁽²⁸⁾ I po tym kark, i po karku jego dwie przednie nogi, i po jego dwóch przednich nogach pierś z bokami, i po dwóch przednich nogach biodro z kręgosłupem lędźwiowym, i po biodrze dwie tylne nogi obmyte wraz z wnętrznościami.

⁽²⁹⁾ I wszystkie one są posolone solą tak jak jest to im należne, zgodnie z tym, czego potrzebują.

⁽³⁰⁾ I po tym najczystsza mąka zmieszana z oliwą; i po tym wszystkim rozlej wino i spal nad nimi kadzidło. I w ten sposób wszystkie twoje czyny odbędą się w należyтым porządku, i wszystkie twoje ofiary staną się [upodoban]iem, przyjemnym zapachem przed Bogiem najwyższym.

8.4. *Metrologiczny porządek miar i wag*

⁽³¹⁾ [I wszystko co] czynisz, czynź w należyтым porządku [według miary] i według wagi. Nie dodawaj czegokolwiek, co nie jest [stosowne], i nie ujmuj z odpowiedniej kalkulacji drz[e]wa potrzebnego do ofiarowania wszystkiego, co składane jest na oltarzu.

^(32a) Dla dorosłego wołu, talent drzewa, według ciężaru. A jeśli jego tłuszcz jest osobno ofiarowany, sześć min; a jeśli drugi wół jest ofiarowany,

^(32b) pięćdziesiąt min, a dla jego tłuszczu, pięć min;

⁽³³⁾ i dla cielca bez skazy, 40 min.

⁽³⁴⁾ A jeśli baran spośród owiec albo kozioł spośród kozłów jest ofiarowany, 30 min dla niego, i dla tłuszczu trzy miny;

⁽³⁵⁾ i jeśli jagnię spośród owiec albo koziołek spośród kozłów, 20 min, a dla tłuszczu 2 miny;

⁽³⁶⁾ i jeśli jest to jednoroczny baranek bez skazy, albo kozłą spośród kozłów, 15 min, a dla tłuszczu jedna mina i połowa.

⁽³⁷⁾ Kiedy sól zostanie przyniesiona dla dorosłego wołu, posól jego mięso i ofiaruj je na oltarzu; jedna sea wystarczy dla wołu; a jeśli by soli był nadmiar, posól nią skórę.

(38) καὶ τῷ ταύρῳ τῷ δευτέρῳ τὰ πέντε μέρη ἀπὸ τῶν ἕξ μερῶν τοῦ σάτου· καὶ τοῦ μόσχου τὸ δίμοιρον τοῦ σάτου·

(39) καὶ τῷ κριῷ τὸ ἥμισυ τοῦ σάτου καὶ τῷ τράγῳ τὸ ἴσον·

(40a) καὶ τὸ ἀρνίῳ καὶ τῷ ἐρίφῳ τὸ τρίτον τοῦ σάτου.

(40b) καὶ σεμίδαλις καθήκουσα αὐτοῖς·

(41) τῷ ταύρῳ τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ ταύρῳ τῷ β' καὶ τῷ μοσχαρίῳ, σάτον σεμίδαλιν·

(42) καὶ τῷ κριῷ καὶ τῷ τράγῳ τὰ δύο μέρη τοῦ σάτου καὶ τῷ ἀρνίῳ καὶ τῷ ἐρίφῳ ἕξ αἰγῶν τὸ τρίτον τοῦ σάτου. καὶ τὸ ἔλαιον·

(43) καὶ τὸ τέταρτον τοῦ σάτου τῷ ταύρῳ ἀναπεποιημένον ἐν τῇ σεμιδάλει ταύτη·

(44) καὶ τῷ κριῷ τὸ ἕκτον τοῦ σάτου καὶ τῷ ἀρνίῳ τὸ ὄγδοον τοῦ σάτου καὶ ἀμνοῦ καὶ οἶνον κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἐλαίου τῷ ταύρῳ καὶ τῷ κριῷ καὶ τῷ ἐρίφῳ κατασπείσαι σπονδῆν.

(45) λιβανωτοῦ σίκλοι ἕξ τῷ ταύρῳ καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ τῷ κριῷ καὶ τὸ τρίτον αὐτοῦ τῷ ἐρίφῳ. καὶ πᾶσα ἡ σεμίδαλις ἀναπεποιημένη,

(46a) ἢ <ν> ἂν προσαγάγῃς μόνον, οὐκ ἐπὶ στέατος, προσαχθήσεται ἐπ' αὐτὴν λιβάνου ὀγκὴ σίκλων δύο.

(46b) καὶ τὸ τρίτον τοῦ σάτου τὸ τρίτον τοῦ ὑφῆ ἐστίν·

(47) καὶ τὰ δύο μέρη τοῦ βάτου καὶ ὀγκῆς τῆς μναῖς ν' σίκλων ἐστίν· καὶ τοῦ σικκίου τὸ τέταρτον ὀγκὴ θερμῶν δ' ἐστίν· γίνεται ὁ σίκλος ὡσεὶ ις' θέρμοι καὶ ὀγκῆς μιᾶς.

(48) καὶ νῦν, τέκνον μου, ἄκουσον τοὺς λόγους μου καὶ ἐνωτίσαι τὰς ἐντολάς μου, καὶ μὴ ἀποστήτῃσαν οἱ λόγοι μου οὗτοι ἀπὸ τῆς καρδίας σου ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις σου, ὅτι ἱερεὺς συ ἅγιος κυρίου,

(49) καὶ ἱερεῖς ἔσονται πᾶν τὸ σπέρμα σου· καὶ τοῖς υἱοῖς σου οὕτως ἔντειλον ἵνα ποιήσουσιν κατὰ τὴν κρίσιν ταύτην ὡς σοὶ ὑπέδειξα.

(50) οὕτως γάρ μοι ἐνετείλατο ὁ πατὴρ Ἀβραὰμ ποιεῖν καὶ ἐντέλλεσθαι τοῖς υἱοῖς μου.

⁽³⁸⁾ I dla drugiego wołu, pięć części z sześciu części sea; i dla cielca, dwie trzecie sea.

⁽³⁹⁾ I dla barana, połowa sea, i tyle samo dla kozła;

^(40a) i dla jagnięcia i kozłęcia, jedna trzecia sea.

^(40b) I odpowiednia dla nich najczystsza mąka:

⁽⁴¹⁾ dla dorosłego wołu i dla drugiego wołu, i dla cielca, sea najczystszej mąki;

⁽⁴²⁾ i dla barana i kozła, dwie części sea, a dla jagnięcia i kozłęcia z kozłów, jedna trzecia sea; i oliwa:

⁽⁴³⁾ i jedna czwarta sea dla wołu, zmieszana z tą najczystszą mąką;

⁽⁴⁴⁾ i dla barana, jedna szósta sea, i dla jagnięcia jedna ósma sea, i baranka; i rozlej wino jako ofiarę płynną według miary oliwy dla wołu i barana i kozłęcia.

⁽⁴⁵⁾ Sześć szekli kadzidla dla wołu, i jego połowa dla barana, i jego jedna trzecia dla kozłęcia. A na całej wymieszanej najczystszej mące,

^(46a) kiedy ofiarujesz ją samą, nie na tłuszczu, zostanie ofiarowane na niej kadzidło o wadze dwóch szekli.

^(46b) I jedna trzecia sea jest jedną trzecią efy;

⁽⁴⁷⁾ i dwie części bat i ciężar miny stanowi pięćdziesiąt szekli; i jedna czwarta szekla odpowiada wadze czterech termoi; szekel odpowiada wadze około szesnastu termoi.

8.5. Końcowa ekshortacja

⁽⁴⁸⁾ A teraz, mój synu, słuchaj moich słów i zważaj na moje przykazania, i niech te moje słowa nie opuszczą twojego serca przez wszystkie twoje dni, ponieważ jesteś świętym kapłanem Pana,

⁽⁴⁹⁾ i całe twoje potomstwo będzie kapłanami; i pouczaj twoich synów w ten sposób, aby postępowali zgodnie z tym prawem, tak jak tobie pokazałem.

⁽⁵⁰⁾ Tak bowiem ojciec Abraham nakazywał mi postępować i nakazywać moim synom.

(51) καὶ νῦν, τέκνον, χαίρω ὅτι ἐξελέχθης εἰς ἱερωσύνην ἀγίαν καὶ προσενεγκεῖν θυσίαν κυρίῳ ὑψίστῳ, ὡς καθήκει κατὰ τὸ προστεταγμένον τοῦτο ποιεῖν.

(52) ὅταν παραλαμβάνης θυσίαν ποιεῖν ἔναντι κυρίου ἀπὸ πάσης σαρκός, κατὰ τὸν λογισμὸν τῶν ξυλῶν ἐπιδέχου οὕτως, ὡς σοὶ ἐντέλλομαι, καὶ τὸ ἄλας καὶ τὴν σεμίδαλιν καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸν λίβανον ἐπιδέχου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἐπὶ πάντα κτήνη.

(53) καὶ ἐπὶ πᾶσαν ὥραν νίπτου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ὅταν πορεύῃ πρὸς τὸ θυσιαστήριον· καὶ ὅταν ἐκπορεύῃς ἐκ τῶν ἀγίων, πᾶν αἷμα μὴ ἀπτέσθω τῆς στολῆς σου· οὐκ ἀνήψης αὐτῷ αὐθήμερον·

(54) καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας νίπτου διὰ παντὸς ἀπὸ πάσης σαρκός.

(55) καὶ μὴ ὀφθήτω ἐπὶ σοὶ πᾶν αἷμα καὶ πᾶσα ψυχὴ· τὸ γὰρ αἷμα ψυχὴ ἐστὶν ἐν τῇ σαρκί.

(56) καὶ ὃ ἐάν ἐν οἴκῳ ἴουσησῆ σεαυτὸν πᾶν κρέας φαγεῖν, κάλυπτε τὸ αἷμα αὐτοῦ τῇ γῆ πρῶτον πρὶν ἢ φαγεῖν σε ἀπὸ τῶν κρεῶν καὶ οὐκέτι ἔσῃ ἐσθίων ἐπὶ τοῦ αἵματος.

(57) οὕτως γάρ μοι ἐνετείλατο ὁ πατήρ μου Ἀβραάμ, ὅτι οὕτως εὔρεν ἐν τῇ γραφῇ τῆς βίβλου τοῦ Νῶε περὶ τοῦ αἵματος.

(58) καὶ νῦν ὡς σοί, τέκνον ἀγαπητόν, ἐγὼ λέγω, ἠγαπημένος σὺ τῷ πατρί σου καὶ ἅγιος κυρίου ὑψίστου· καὶ ἠγαπημένος ἔσῃ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀδελφούς σου.

(59) τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσεται ἐν τῇ γῆ καὶ τὸ σπέρμα σου ἕως πάντων τῶν αἰώνων ἐνεχθήσεται ἐν βιβλίῳ μνημοσύνου ζωῆς·

(60) καὶ οὐκ ἐξαλειφθήσεται τὸ ὄνομά σου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ σπέρματός σου ἕως τῶν αἰώνων.

(61) καὶ νῦν, τέκνον Λευί, εὐλογημένον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐπὶ τῆς γῆς εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων.

8.6. Ofiara, obmycia, krew i błogosławieństwo

⁽⁵¹⁾ A teraz, synu, raduję się, że zostałeś wybrany do świętego kapłaństwa i do składania ofiary Panu najwyższemu tak jak należy to czynić, zgodnie z tym, co zostało nakazane.

⁽⁵²⁾ Kiedy bierzesz ofiarę do złożenia przed Panem z wszelkiego zwierzęcia, przyjmij zgodnie z kalkulacją drzewa, tak jak tobie nakazuję, i sól, i najczystsza mąkę, i wino, i kadzidło przyjmij z ich rąk dla wszelkiego bydła.

⁽⁵³⁾ I każdej godziny myj ręce i nogi kiedy przystępujesz do ołtarza; a kiedy wychodzisz z sanktuarium, żadna krew niech nie plami twojego ubrania, pozbędziesz się jej tego samego dnia;

⁽⁵⁴⁾ lecz ręce i nogi myj zawsze od wszelkiego ciała.

⁽⁵⁵⁾ I wszelka krew, czyli wszelkie życie, niech nie będzie na tobie widoczna; krew jest bowiem życiem w ciele.

⁽⁵⁶⁾ I kiedy sam będziesz w domu by jeść mięso, przykryj jego krew ziemią, zanim będziesz mięso jadł, i już więcej nie będziesz spożywał krwi.

⁽⁵⁷⁾ Tak bowiem nakazał mi mój ojciec Abraham, ponieważ w ten sposób znalazł w piśmie księgi Noego odnośnie do krwi.

⁽⁵⁸⁾ I teraz, tak jak tobie mówię, ukochany synu, jesteś umiłowanym przez twojego ojca i świętym Boga najwyższego; i będziesz miłowany bardziej niż wszyscy twoi bracia.

⁽⁵⁹⁾ Dzięki twojemu potomstwu spocznie błogosławieństwo na ziemi, i twoje potomstwo zostanie wniesione po wszystkie wieki do księgi pamięci życia,

⁽⁶⁰⁾ i twoje imię oraz imię twojego potomstwa nie zostanie wymazane na wieki.

⁽⁶¹⁾ I teraz, synu, Lewi, twoje potomstwo będzie błogosławione na ziemi po wszystkie pokolenia wieków.

⁽⁶²⁾ καὶ ὅτε ἀνεπληρώθησάν μοι ἑβδομάδες τέσσαρες ἐν τοῖς ἔτεσιν τῆς ζωῆς μου, ἐν ἔτει ὀγδόῳ καὶ εἰκοστῷ ἔλαβον γυναῖκα ἑμαυτῷ ἐκ τῆς συγγενείας Ἀβραάμ τοῦ πατρός μου, Μελχάν, θυγατέρα Βαθουήλ, υἱοῦ Λάβαν, ἀδελφοῦ μητρός μου.

⁽⁶³⁾ καὶ ἐν γαστρὶ λαβοῦσα ἐξ ἐμοῦ ἔτεκεν υἷον πρῶτον, καὶ ἐκάλεσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσώμ· εἶπα γὰρ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα μου ἐν γῆ, ἣ ἐγεννήθη· πάροικοί ἐσμεν ὡς τοῦτο ἐν τῇ γῆ ἡμετέρα νομιζομένη.

⁽⁶⁴⁾ καὶ ἐπὶ τοῦ παιδαρίου εἶδον ἐγὼ ἐν τῷ ὄραματί μου ὅτι ἐκβεβλημένος ἔσται αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἱερωσύνης ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ.

⁽⁶⁵⁾ λ' ἐτῶν ἡμην ὅτε ἐγεννήθη ἐν τῇ ζωῆ μου, καὶ ἐν τῷ ἱ' μηνὶ ἐγεννήθη ἐπὶ δυσμὰς ἡλίου.

⁽⁶⁶⁾ [והו]ה כוּמ[נא חוה לנשין והוית] ע' [מ]ה' [וה]ת עוּד [מני וילידת לי בר] אַח'ן [וקרא]תִּי שְׁמָה ק' [הת]

⁽⁶⁷⁾ [והו]ת די לה [תהו]ה כנשת כל [עמא וד]י לה תהוה' כ'ה'נחא רבחא ל' [כל ש]ראל

(αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἔσονται ἀρχὴ βασιλέων, ἱεράτευμα τῷ Ἰσραήλ)

⁽⁶⁸⁾ בשנת ארְב' [ע ות]לתין לחיי יליד בירחא קמ'א [בח]ר לירח' [א] עם מדנח שמש [א]

^(69a) ועוד אוספת והוית ע' [מ]ה' וילידת לי בר תלית'י וקראתי שמה מררי ארי מר לי עלוהי

^(69b) לחדה ארי כדי יליד הוא מית והוה מריר לי עלוהי סגיא מן די ימות ובעית והתחננת עלוהי והוה בכל מרר

⁽⁷⁰⁾ בשנת ארבעין לחיי ילידת ביירחה תלית'א

⁽⁷¹⁾ ועוד אוספת והוית עמ'א והרח וילידת לי בר'תא ושוי'תי שמה'א יוכב'ד אמ'ת כדי ילידת לי ליקר ילידת לי לכבוד לישראל

9. Genealogia i autobiografia

⁽⁶²⁾ I kiedy wypełniły się dla mnie cztery tygodnie w latach mojego życia, w dwudziestym ósmym roku wziąłem sobie żonę z rodziny Abrahama, mojego ojca, Melchę, córkę Batuela, syna Labana, brata mojej matki.

⁽⁶³⁾ I począwszy ze mnie, urodziła pierwszego syna, i nazwałem go imieniem Gersom, ponieważ powiedziałem: „moje potomstwo będzie mieszkało jako obce w ziemi, w której się urodziłem. Jesteśmy teraz obcymi, jak będzie ono, w ziemi, która nazywana jest naszą”

⁽⁶⁴⁾ I odnośnie do dziecka widziałem w moim widzeniu, że ono i jego potomstwo zostanie wyrzucone z głównego kapłaństwa, jego potomstwo zostanie.

⁽⁶⁵⁾ Miałem trzydzieści lat, kiedy ono się urodziło, i urodziło się ono w dziesiątym miesiącu o zachodzie słońca.

⁽⁶⁶⁾ [I sta]ło się w **cza**[sie właściwym dla kobiet, i byłem] z[nią], [i poczę]ła **znowu** [ze mnie i urodziła mi] **drugiego** [syna], i nazwałem go **imieniem K**[ahat].

⁽⁶⁷⁾ [I zobaczy]łem, że **do niego** [będzie nale]żeć zgromadzenie całego [narodu i że do niego będzie należeć arcykapłaństwo. (On i jego potomstwo staną się władzą królewską, kapłaństwem) dla [całego Iz]raela.

⁽⁶⁸⁾ W [trzy]dziestym czwart[ym] roku mojego życia urodził się, [pierw]szego dnia miesią[ca] o wschodz[ie] słońca.

^(69a) I raz jeszcze byłem [z] nią i urodziła mi trzeciego syna, i nazwałem go imieniem Merari, ponieważ byłem bardzo rozgoryczony z jego powodu,

^(69b) ponieważ kiedy się urodził był bliski śmierci, i byłem bardzo rozgoryczony z jego powodu, ponieważ umierał. I błagałem i prosiłem o łaskę dla niego, i wszystko działo się w całkowitym rozgoryczeniu.

⁽⁷⁰⁾ W czterdziestym roku mojego życia porodziła, w trzecim miesiącu.

⁽⁷¹⁾ I raz jeszcze byłem z nią, i poczęła i urodziła mi córkę, i nadałem jej imię Jokebed, (ponieważ) powiedziałem: „Kiedy mi się urodziła, dla chwały mi się urodziła, dla chwały Izraela”

- (72) בשנת שתין וארבע לי לחיי וילידת בחד בחודשא שביעיא מן בחר די העלנזן[א] למצרים
- (73) בשנת שת עש[רה למ]עלינה לארע מצרים ולבני נס[בת נשין] מן בנת אחי לעדן
אשויות זמניהון ון[ילי]דו להון בנין
- (74) שם בני גרשון ל'בנז'י ון[שמעי ושם בני ק'הת ע'מ'ום ויצהר וחברון ועמיאל
] ון[שם בני מררי מחלי ומושי
- (75) ונ'סב לה עמרם אנתא ליוכבד ברתתי עד די אנה חי בשנת תשעין ואר[בע] לחיי
- (76) וקריתי שמה די עמרם כדי יליד עמרם ארי אמרת כדי יליד דנה י[רים] <פק>
עמא מן ארע מ'צרים [כ]דן יתקרא [שמה <עמ>א] ראמא
- (77) ביום חד יל'ד'ו [ו]בנ'א הוא ויוכבד ברתתי
- (78) בר שנין תמנה עשרה העלת לארע כנען ובר שנין תמנה עשרה כדי קטלית אנה לשכ'ם
וגמרת לעבדי חמסא
- (79) ובר שנין תשע עשרה כהנית ובר שנין תמנה ועסרין נסבת לי אנתה
- (80) ובר שנין תמנה וארבעין הויתי כדי העלנא לארע מצרים ושנין תמנין ותשע הויתי חי
במצר'ים
- (81) והווי כל יומי חיי שבע ותל'תי'ן ומאה שנין וחזיתי לי בנין תל[יתיין] עד די לא מיתת
- (82) ובש[נת מאה] ון[ת]מני עשרה לחיי היא שנ[תא] די מית בה יוסף אחי קריתי
לבנ'י ון[לבניהון ושריתי לפקדה הנון כל די הויה עם לבבי
- (83a) ענית ואמרת לבני

(72) W sześćdziesiątym czwartym roku mojego życia urodziła mi się, pierwszego dnia siódmego miesiąca, po tym jak zostaliśmy sprowa[dzeni] do Egiptu,

(73) w szesnas[tym] roku od naszego [wej]ścia do ziemi Egiptu. I dla moich synów wzią[łem żony] spośród córek moich braci w czasie odpowiednim do ich wieku, i synowie im się [urodzi]li.

74) Imiona synów Gerszona: Libn[i i] Szimei; i imiona synów Kahata: Amram i Ishar, i Hebron i Uzziel; [i] imiona synów Merarego: Machli i Muszi.

75) I Amram wziął sobie za żonę Jokebed, moją córkę, gdy jeszcze żyłem, w dziewięćdziesiątym czwar[tym] roku mojego życia.

(76) I nazwałem go imieniem Amram, kiedy Amram urodził się, ponieważ kiedy się urodził, powiedziałem: „Ten to wy{-wyższy} <-prowadzi> naród <z> ziemi Egiptu” [T]ak [jego imię] będzie nazywane: „wywyższony [<na]ród>”

(77) Tego samego dnia [dzieci] się u[rodzi]ły, on i Jokebed, moja córka.

(78) Miałem osiem[naś]cie lat, gdy zostałem wprowadzony do ziemi Kanaan, i miałem osiemnaście lat, kiedy zabiłem Syche[ma], i skończyłem z czyniącymi przemoc.

(79) I miałem dziewiętnaście lat, gdy zostałem kapłanem, i miałem dwadzieścia osiem lat, kiedy wziąłem sobie żonę.

(80) I miałem czterdzieści osiem lat, kiedy zostaliśmy wprowadzeni do ziemi egipskiej, i osiemdziesiąt dziewięć lat mieszkałem w Egipcie.

(81) I wszystkie dni mojego życia liczyły sto trzydzieści siedem lat, i widziałem synów trzecie[go pokolenia] zanim umarłem.

10. *Poemat mądrościowy*

(82) W ro[ku] [sto osiem]nastym mojego życia, to był r[ok], w którym mój brat Józef umarł, wezwałem [moich] sy[nów i] ich synów, i zacząłem nakazywać im wszystko, c[o] zamierzylem.

(83a) Rzekłem i powiedziałem moim synom:

- (83b) [שמ]ע[ו] למאמר לוי אבוכון והציתו לפקודי ידיד אל
- (84) אנה לכון מפקד בני ואנה קושטא לכון מהחוי חביבי
- (85) ראש עובדיכון יהוי קושטא ועד עלמא יהוי קאים עמכון צדקה
- (86) וקושטא[א הן] תז[ר]עון תנהעלון עללה בריכה ו[טא]בא
- (87) די זרע טאב טאב מהנעל ודי זרע ביש עלוהי תאיב זרעה
- (88) זכען בני ספר מוסר חוכמה אליפו לבניכון ותהוי חוכמתא עמכון ליקר עלם
- (89) די אליף חוכמתא ויקר היא בה ודי שאיט חוכמתא לבשרון מתיהב
- (90) חזו בני ליוסף אחי [ד]מאלפא ספר ומוסר חכמה [ליקר ולרבו ולמלכין על כורסיהון מתחד הוא] [אל תמחלו חכמתא למאלף ולארחתה ל]א תשב[קו] לב[עא]
- (91) [די מאלף חוכמ]ה גבר [די] [אלף] [חכמה כל י]ומוהי א[ריכין] וסגה ל[ה שמ]עה לכל מא[ח] [ומדינה] [די] עלל לה אח או חבר הוי בה [ולא מ]תנכר הוא בה ולא דמ[ה] בה [לנכרי ולא דמה בה לכליא]י [מן] די כולהון יהבין לה בה יקר [ב]די כולה צבין למאלף מן חוכמתה
- (92) רחמוה[י] סגיאין ושאלי שלמיה רברבין
- (93) ועל כורסי ייקר מהותבין לה בדיל למשמע מילי חוכמתה
- (94) עותר רב די יקר היא חוכמתה וסימא טאבא לכל קניהא
- (95) הן יאתון מלכין תקיפין ועם רב וחיל ופרשין ורתיכין סגיאין עמהון וינסבון נכטי מאת ומדינה ויבזון כל די בהון אוצרי חוכמתא לא יבזון ולא ישכחון

(83b) [Słuchajcie] słowa Lewiego, waszego ojca, i bądźcie posłuszni nakazom umiłowanego przez Boga.

(84) Ja nakazuję wam, moi synowie, i ja ukazuję wam prawdę, moi kochani.

(85) Niech zasadą waszych czynów będzie prawda, i na wieki sprawiedliwość niech będzie z wami ustanowiona.

(86) I [jeśli sie]jecie praw[dę], zbierzecie błogosławione i [do]bre zniwo.

(87) Ktokolwiek sieje dobro, zbiera dobro, i ktokolwiek sieje zło, jego ziarno powróci do niego.

(88) I teraz, moi synowie, uczcie waszych synów rzemiosła pisarskiego, pouczenia i mądrości, i niech mądrość będzie z wami ku wiecznej chwale.

(89) Ktokolwiek uczy się mądrości, stanie się ona chwałą dla niego, lecz kto gardzi mądrością, staje się przedmiotem pogardy.

(90) Spójrzcie, moi synowie, na Józefa, mojego brata, [który] uczył rzemiosła pisarskiego i nauki mądrości, [do chwały, i królów *na ich tronach został przyłączony*. Nie zaniedbujcie studiowania mądrości i n]ie porzu[cajcie] poszu[kiwania jej dróg].

(91) [Każdy, kto uczy mądrości] człowieka, któ[ry] uczy się [mądrości, wszystkie] jego dni są dłu[gie] i je[go sła]wa się rozchodzi. Do jakiegokolwiek kra[ju] lub prowincji przybywa, staje się w nim bratem lub towarzyszem, [i nie jest] w nim uważany za obcego, i nie jest [w nim] podob[ny do] obcego, i nie jest w nim podobny do mieszań[ca], gdyż wszyscy oddają mu cześć w nim, [po]nieważ wszyscy oni pragną nauczyć się jego mądrości.

(92) Je[go] przyjaciele są liczni, a ci, którzy go pozdrawiają, są wielmożni.

(93) I sadzają go na tronie chwały, aby słuchać słów jego mądrości.

(94) Wielkim bogactwem chwały jest mądrość, i dobrym skarbem dla tych, którzy ją nabywają.

(95) Jeśli nadejdą mocni królowie, i wielka armia, i żołnierze, i jeźdźcy, i wiele rydwanów z nimi, i zabiorą dobra kraju i prowincji, i splądrują wszystko, co się w nich znajduje, skarbców mądrości nie splądrują, i nie znajdą

- (96) מטמוריה ולא יעלון תרעיה ולא]
 ישכחון למכבש שוריה [] ולא]
 יחזון שימחה שימחה נ[ג]ד[ה]
 ולא איתי כל מחיר נגדה ו[לא]
- (97) כל [אנ]ש די בעא חכמה[חכמתא]שכח
 מטמרה מנה[פל
 ולא חס[י]ר []
 בקשט]
- (98) וכען בני [ספר ומוסר חכמה י אלפ]ו
 ח[ו]ן
 רבה חתנון
 וי[קר]
- (99) אנ[]
 קר[ית]
 ודא[נין]
]
- (100) [ש] [] מלכותכן תהוא
 לי[קר] רכן
 ד[ריא]
 יק[ר] ולא איתי סופ
 ולא [תעבר מנכן עד כל
 ון ביקר רב
- (101) [] כל עממא]
 [] מן]
 שמשא ש[הרא וכוכביא
 ל[שהרה]
- (102) [] חשכוון]
 [] א הלא קבל [ל]מ[ה]ך ל[] נא ועל מן תהוא חובחא
 [] א[ר]חת קש[מ]א חשבקון וכל שבילי
 [] חמחלון ותהכון בחשוך שטון [] ו[מ]ן ח[ש] וכה תחא עליכון [] ותהכון
 [] שג[] יא [טען ומ]ל[ל] [] תהוון לשכלין [] תהוון ו[] חכה[ל] ון
- (103) [] עמהון ב[ר]שעא [] ש[נאי]כן אדין ירי[ם] בכון
 [] ל[שני]ן בכון מן כל מן [] °°
- (104) [] [] [] °°
 יקירין מן נשיא]
 ארו מן יקר באר[עא]
 [הל]א [ל]
- [] חיה די תמרון לי י ד[ינה]

⁽⁹⁶⁾ jej kryjówek, i nie wejdą w jej bramy, i nie[] i nie] będą mogli zdobyć jej murów, [] i nie [] i nie] zobaczą jej skarbu. Jej skarb od[po]wiedni dla niego (?)[] i nie ma ceny odpowiedniej dla niej, i [nie]].

⁽⁹⁷⁾ [Każdy] czło[wiek, który] szuka mądrości, [mą]drość zn[ajdzie] [] jej kryjówki od tego/niego [] [] i nie br[a]kuje [] wszyscy, którzy szuka[ją] prawdziwie []].

⁽⁹⁸⁾ [I teraz, moi synowie,] pisarskie rzemiosło i pouczenie mą[dr]ości, które uczy[cie/ którego uczycie się (?)] Zobaczyłem w widzeniach, że] odziedziczycie je, i [] wielką dacie [] i ch]wałą.

11. *Perspektywy na przyszłość*

⁽⁹⁹⁾ [] również w księgach czy[talem] będzie]cie przywódcami i urzędnikami i sę[dziami] i słudzy/postępują (?) [] również kapłanami i królami będzie]cie].

⁽¹⁰⁰⁾ [] wasze królestwo będzie [] chwa]ły i nie będzie końca [waszej] chwa]le i nie] odejdzie ona od was po wszystkie po[kolenia] w wielkiej chwale.

⁽¹⁰¹⁾ [] dla [was] wszystkie narody [słońce, księżyc i gwiazdy [] od(?) [] dla jego księżyca []].

⁽¹⁰²⁾ [] w ten sposób ogarnie was ciemność [] czyż nie zgodził się [by] pójść do [] i na kim zaciąży wina [] czyż nie na mnie i na was, moi synowie; oto wiedzą oni o tym [dro]gi sprawiedliwości opuścicie, i wszystkie ścieżki [] zaniedbacie, i będziecie chodzić w ciemności szatana []; ciem[n]ość przyjdzie na was [] i będziecie chodzić bar[dzo]; prosił i po[wie]dział: „Posiądziecie zrozumienie, [bę]dziecie wszy[scy spra]wiedli[wi i bę]dziecie mogli]].

⁽¹⁰³⁾ [] z nimi/ich ludem (?) przez [zło]czyńcę [ci, którzy nie]nawidzą was. Wtedy powsta[nie] przeciw wam [] języki przeciwko wam z każdej []].

⁽¹⁰⁴⁾ Ponieważ bardziej niż chwała w kra[ju] Ja, kiedy powiecie mi, że D[ina/sąd (?)] bardziej chwalebni niż kobiety [] czyż [nie]].

BIBLIOGRAFIA

- B e c k e r Jürgen (1970). *Untersuchungen zur Entstehungsgeschichte der Testamente der zwölf Patriarchen*. Arbeiten zur Geschichte des antiken Judentums und des Urchristentums 8. Leiden: Brill.
- B e r n s t e i n Moshe J. (1999). "Pseudepigraphy in the Qumran Scrolls: Categories and Functions" W: *Pseudepigraphic Perspectives: The Apocrypha and Pseudepigrapha in Light of the Dead Sea Scrolls*. Red. Esther G. Chazon i in. Studies on the Texts of the Desert of Judah 31. Leiden: J. E. Brill s. 1-26.
- B u r c h a r d Christoph (1965). Recenzja: Marinus de Jonge, *Testamenta XII Patriarcharum: Edited according to Cambridge University Library MS Ff. 1.24 fol. 1.24 203a-262b*. *Revue de Qumran* 5 s. 281-284.
- C h a r l e s Robert Henry (1908). *The Testaments of the Twelve Patriarchs: Translated from the Editor's Greek Text and Edited, with Introduction, Notes, and Indices*. London: Adam and Charles Black.
- C h a r l e s Robert Henry, C o w l e y Arthur (1907). "An Early Source of the Testaments of the Patriarchs". *Jewish Quarterly Review* 19 s. 566-583.
- C o l l i n s John J. (1984). "Testaments" W: *Jewish Writings of the Second Temple Period: Apocrypha, Pseudepigrapha, Qumran Sectarian Writings, Philo, Josephus*. Red. Michael Edward Stone. *Compendia Rerum Judaicarum ad Novum Testamentum* 2/2. Assen/Philadelphia: Fortress Press/Van Gorcum s. 325-355.
- C r e n s h a w James L. (1998). *Education in Ancient Israel: Across the Deadening Silence*. Anchor Bible Reference Library. New York: Doubleday.
- d e J o n g e Marinus (1988). "The Testament of Levi and 'Aramaic Levi'" *Revue de Qumran* 13 s. 367-385.
- 1991. "Robert Grosseteste and the Testaments of the Twelve Patriarchs" *Journal of Theological Studies* 42 s. 115-125.
- 1997 Recenzja: Robert A. Kugler, "From Patriarch to Priest: The Levi-Priestly Tradition from Aramaic Levi to Testament of Levi" *Journal for the Study of Judaism* 28 s. 115-117.
- 1999. "Levi in Aramaic Levi and in the Testament of Levi" W: *Pseudepigraphic Perspectives: The Apocrypha and Pseudepigrapha in Light of the Dead Sea Scrolls: Proceedings of the International Symposium of the Orion Center for the Study of the Dead Sea Scrolls and Associated Literature, 12-14 January, 1997*. Red. Esther G. Chazon i in. Studies on the Texts of the Desert of Judah 31. Leiden: E. J. Brill.
- d e J o n g e Marinus, H o l l a n d e r Harm W. i in. (1978). *The Testaments of the Twelve Patriarchs: A Critical Edition of the Greek Text*. Pseudepigrapha Veteris Testamenti Graece 1.2. Leiden: Brill.
- D r a w n e l Henryk (2004). *An Aramaic Wisdom Text from Qumran: A New Interpretation of the Levi Document*. Supplements to the Journal for the Study of Judaism 86. Leiden: E. J. Brill.
- 2005. Recenzja: Jonas C. Greenfield i in. "The Aramaic Levi Document: Edition, Translation, Commentary". *Revue Biblique* 113 s. 127-131.
- 2006a. "Priestly Education in the Aramaic Levi Document (*Visions of Levi*) and Aramaic Astronomical Book (4Q208-211)" *Revue de Qumran* 22 s. 547-574.
- 2006b. "The Literary Form and Didactic Content of the Admonitions (Testament) of Qahat" W: *From 4QMMT to Resurrection: Mélanges qumraniens en hommage à Émile Puech*. Red. Florentino García Martínez i in. Studies on the Texts of the Desert of Judah 61. Leiden: Brill s. 55-73.
- G r e e n f i e l d Jonas C., S t o n e Michael E. i in. (2004). *The Aramaic Levi Document: Edition, Translation, Commentary*. Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 19. Leiden: Brill.
- G r e l o t Pierre (1955). "Le Testament araméen de Lévi est-il traduit de l'hébreu? A propos du fragment de Cambridge, col. c 10 à d 1" *Revue des études juives* 14 s. 91-99.

- H a u p t Detlev (1969). "Das Testament des Levi: Untersuchungen zu seiner Entstehung und Überlieferungsgeschichte" Unpublished Dissertation. Halle: Martin Luther Universität.
- H o l l a n d e r Harm W., de J o n g e Marinus (1985). *The Testaments of the Twelve Patriarchs: A Commentary*. Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 8. Leiden: Brill.
- K u g l e r Robert A. (1996). *From Patriarch to Priest: The Levi-Priestly Tradition from Aramaic Levi to Testament of Levi*. Early Judaism and its Literature 9. Atlanta, Ga.: Scholars Press.
- L e m a i r e André (1981). *Les écoles et la formation de la Bible dans l'ancien Israël*. Orbis Biblicus et Orientalis 39. Fribourg/Göttingen: Éditions Universitaires/Vandenhoeck & Ruprecht.
- M i l i k Joseph Thaddée (1955a). "1Q21. Testament de Lévi" W: *Qumran Cave I*. Red. D. Barthélemy, O. P. i in. Discoveries in the Judaean Desert 1. Oxford: Clarendon.
- 1955b. "Le Testament de Lévi en araméen. Fragment de la grotte 4 de Qumrân (Pl. IV)" *Revue Biblique* 62 s. 398-406.
- 1972. "4Q Visions de 'Amram et une citation d'Origène" *Revue Biblique* 79 s. 77-97
- 1976. *The Books of Enoch: Aramaic Fragments of Qumran Cave 4*. Oxford: Clarendon.
- 1978. "Écrits préesséniens de Qumrân: d'Hénoch à Amram" W: *Qumrân: Sa piété, sa théologie et son milieu*. Red. M. Delcor. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 46. Paris/Leuven: Duculot/University Press s. 91-106.
- M u c h o w s k i Piotr (2000). *Rękopisy nad Morza Martwego: Qumran - Wadi Murabba'at - Masada Nachal Chever*. 2 wyd. Biblioteka zwojów: Tło Nowego Testamentu 5. Kraków: Enigma Press.
- N a v e h Joseph, G r e e n f i e l d Jonas C. (1984). "Hebrew and Aramaic in the Persian Period" W: *The Cambridge History of Judaism: I. Introduction; The Persian Period*. Red. William D. Davies. Cambridge: Cambridge University Press.
- P a s s H. L., A r e n d z e n J. (1900). "Fragment of an Aramaic Text of the Testament of Levi" *Jewish Quarterly Review* 12 s. 651-661.
- P u e c h Émile (2001). *Qumrân Grotte 4 - XXII: Textes araméens. Première partie: 4Q529-549*. Discoveries in the Judaean Desert 31. Oxford: Clarendon.
- R u b i n k i e w i c z Ryszard, red. (2000). *Apokryfy Starego Testamentu*. 2 wyd. Warszawa: Vocatio.
- S m i t h Morton (1996). "Pseudepigraphy in the Israelite Literary Tradition" W: *Studies in the Cult of Yahweh. Studies in Historical Method, Ancient Israel, Ancient Judaism*. Red. Morton Smith i in. Religions in the Graeco-Roman World 130. Leiden: E. J. Brill.
- S t o n e Michael E. (2003). "Aramaic Levi Document and Greek Testament of Levi" W: *Emmanuel: Studies in Hebrew Bible, Septuagint, and Dead Sea Scrolls in Honor of Emanuel Tov*. Red. Shalom M. Paul i in. Supplements to Vetus Testamentum 94. Leiden: Brill s. 429-437.
- S t o n e Michael E., G r e e n f i e l d Jonas C. (1996). "4Q213 and 214" W: *Qumran Cave 4: XVII. Parabiblical Texts, Part 3*. Red. G. Brooke i in. Discoveries in the Judaean Desert 22. Oxford: Clarendon s. 1-72.
- T a d m o r Hayim (1982). "The Aramaization of Assyria: Aspects of Western Impact" W: *Mesopotamien und seine Nachbarn: Politische und kulturelle Wechselbeziehungen im Alten Vorderasien vom 4. bis 1. Jahrtausend v. Chr.* Red. Hans J. Nissen i in. 2 t. Berliner Beiträge zum vorderen Orient 1. Berlin: Dietrich Reimer s. 449-470.
- U l r i c h s e n Jarl Henning (1991). *Die Grundschrift der Testamente der zwölf Patriarchen: Eine Untersuchung zu Umfang, Inhalt und Eigenart der ursprünglichen Schrift*. Acta Universitatis Upsaliensis. Historia Religionum 10. Uppsala: Uppsala University.

THE ORIGINAL TEXT AND POLISH TRANSLATION
OF THE ARAMAIC *VISIONS OF LEVI*

S u m m a r y

The Jewish literature in the Second Temple period contains a wealth of different extrabiblical compositions that indirectly sketch the picture of the society and its beliefs at that period. The priestly composition called *Visions of Levi (Aramaic Levi Document)* belongs to the lore of the priestly tradition that survived the vicissitudes of independent text transmission. The article presents some basic information concerning this interesting pseudepigraphon, and offers the Polish reader the original text and Polish translation.

Summarized by Henryk Drawnel SDB

Słowa kluczowe: apokryfy, Stary Testament, literatura kapłańska, literatura dydaktyczna, teksty aramejskie, Qumran, geniza kairska, góra Atos, teksty źródłowe.

Key words: Pseudepigrapha, Old Testament, priestly literature, didactic literature, Aramaic texts, Qumran, Cairo Geniza, Mt. Atos, original text.